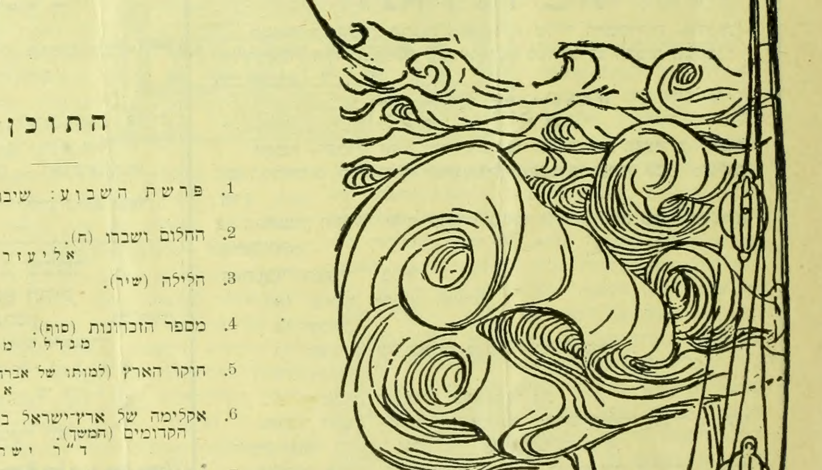
Published and distributed under permit (No. 322), authorized by the Act of October 6, 1917, on file at the Post Office of New York, New York. — By order of the President, A. S. BURLESON, Postmaster General.

שנה חמישית HATOREN גליון יב (קיב)

התורן

עתון שבועי

יוצא בכל יום ששי

התוכן

VOL. V NEW YORK, MAY 31, 1918 No. 12 (112)

HATOREN
Published Weekly by
HATOREN PUBLISHING ASS'N, Inc.
(A. Lubarsky, Pres., Sol. Lamport, Treas., A. S. Orlans, Sec'y).
44 EAST 23rd STREET, NEW YORK
Telephone, Gramercy 6944

מחיר „התורן"
לשנה — $4.00 לחצי שנה — $2.00
בחוץ לארץ ובקנדה:
לשנה — $4.50 לחצי שנה — $2.25
לפחות מחצי שנה אין התחימה מתקבלת
הכתובת:
Hatoren, 44 East 23rd St., New York

SUBSCRIPTION RATES:
One year—$4.00 Six months—$2.00
Foreign Countries and Canada:
One year—$4.50 Six months—$2.25
Single copy 10 cents
Entered as second-class mail matter at the Post Office of New York, August the 11th, 1913.

מחיר גליון 10 סנטים

ברכה

לידידי מר אהרן פרנקל ולכל הלי־גיונרים.

כשם שזכינו לערוך נשף פרידה לכבודכם פה, כך נזכה שתערכו לנו נשף פגישה שם — בארץ־אבותינו.

קלמן נחום שפר.

VOL. V NEW YORK, MAY 31, 1918 No. 12

התורן

יוצא לאור על־ידי
ח ב ר ת ה ת ו ר ן

א. א. לוברסקי, נשיא
ש. לאמפורט, גזבר
א. ש. אורלאנס, מזכיר

העורכים
ד"ר שמריה לוין
י. ד. ברקוביץ

שנה חמישית נױ־יורק, כ' סיון, תרע"ח גליון שנים עשר

פרשת השבוע

שִׁיבַת הַפּוֹעֵל הַיְהוּדִי.

מקומו של הפועל היהודי לא היה ניכר וכמעט שנפקד עד כה בתנועתנו הלאומית. מדריכיו ומנהיגיו השתדלו והשתמשו בכל האמצעים שבעולם לבנות חיץ בין הפועל היהודי ובין עמו ולהסום בפניו את דרך התחיה הלאומית. ובשעה שהפועל של העמים המשועבדים האחרים, ואפילו האדוק שבאדוקים בתורת מפלגתו שנמנה עליה, היה חושב לבגידה, לוא היה עוזב את המערכה מבלי השתתף בעבודת ההכנה של שחרור עמו הלאומי, ויש שרוקא הוא, הפועל, נטל חלק בראש בתנועת התחיה הלאומית, — עמד הפועל היהודי — כמובן, מדברים אנו פה על הפועל המאורגן, בעל ההכרה הפרוליטארית — מנגד לתנועת תחיתנו אנו במשך ארבעים השנים האחרונות, מיום ששאיפתנו הלאומית לבשה צורת הסתדרות מסוימת, ולא נקף אפילו אצבעו הקטנה לשם עזר וסיוע להעובדים על שדה התחיה. עמד מנגד, כאיש שכל ענין התחיה הוא ממנו והלאה ושאין לו כל חלק בו, כי כך הורוהו בבית־מדרשם של מנהיגיו. הורו אותו, כי הלאומיות בכלל היא בת הרכוש, והרגש הלאומי הוא אך קנין העשירים, וממילא אין הורתה ולידתה של השאיפה הלאומית בקדושתה של הפרוליטאריות, ומפני זה מושבע ועומד הפועל המאורגן לא רק לבלי עזור להגשמתה של שאיפה ממין זה, כי־אם גם להלחם בה עד רדתה מעל בימת החיים. וצריך להודות, כי במלחמת־מצוה זו השתתף הפועל היהודי בכל חום נפשו ולא עבר על מצות רבותיו. עוד זוכרים אנו את גבורותיהם של ה„חברים" במלחמותיהם התמידיות עם הציונים זעומי־נפשם. זוכרים אנו את לענם ואת להגם ואת המעצורים ואת המכשולים, שהניחו על דרכם של חלוצי התחיה בכל אתר ואתר.

וכך היה המצב עד שנבראה המפלגה של „פועלי ציון". המפלגה הזאת לא חדשה באמת שום דבר ולא יסדה שום תורה חדשה, יען כי התורה הזאת, שאין שום ניגוד פנימי בין הפרוליטאריות ובין הלאומיות, כבר נתקבלה בחיי כל העמים הנאורים זמן רב קודם ליצירתה של מפלגת „פועלי ציון". אחד מאבירי הסוציאל־דימוקראטיה ומגאוני־הרוח שלה, ז ש ו ר י ס הצרפתי, דן על השאלה הזאת עוד בשנת 1897 והקדיש לה פרק מיוחד בספרו על־דבר עתידותיה של הסוציאל־דימוקראטיה, ובא לידי מסקנה, שרק בתנאים של ח ו פ ש ל א ו מ י יכולה הסוציאל־דימוקראטיה להתפתח כראוי ולהשיג את מטרתה, ובכן פסק, שכל סוציאל־דימוקראט מאורגן מ ח ו י ב להלחם בעד השחרור הלאומי, במקום שעדיין לא התגשם, לתועלת התקדמותה של הסוציאל־דימוקראטיות גופה. אחריו החרה־החזיק הארי השני שבחבורה, הלא הוא ב י ב ל הגרמני. השאלה התעוררה בשעתה, בשנות התשעים למאה שעברה, לרגל השתתפותם של הסוציאל־דימוקראטים הפולנים, באי־כחה של מדינת פוזנה, בתנועה הפולנית הלאומית הכללית. רבים היו מערערים על השתתפותם זו, כי ראו בה סכנה להכרה הפרוליטארית הצרופה, מפני שאין שותפות בלא ותורים. וביבל היה אז הראשון, שפסק לקולה והביע את השקפתו על־דבר הלאומיות באופן בהיר ומצוין. הלאומיות, לפי השקפתו, אינה אלא ה א י ש י ו ת ה ק ו ל י ק ט י ב י ת, וכשם שהסוציאליות אינה אוסרת על המחזיקים בה את האישיות הפרטית, כך אינה יכולה לאסור את האישיות הקוליקטיבית, והחליט, שאין שום יסוד לראות איזה ניגוד פנימי בין עבודתם של הסוציאל־דימוקראטים הפו־לנים במפלגתם ובין עבודתם הלאומית. ובאמת לא יכלו אנשים כזשורים וכביבל לבוא לידי מסקנה אחרת בשאלה הלאומית, יען כי בעלי מדע היו וידעו את מהות הלאומיות, את מקורה, את מחצבתה ואת השפעתה על

החיים בתור אחד הגורמים הראשיים של החברה האנושית. אם כן אָנו רואים, שמפלגת „פועלי ציון" מצאה כבר תורה, המתאימה למטרותיה, מן המוכן. ובכל־זאת אי־אפשר לנכות מזכיותיה, בבואנו לשפוט על־דבר ערכה וחשיבות פעולותיה בתנועתנו הלאומית. חייבים אָנו לזכור, כי היא היתה הראשונה, שלא כרעה ולא השתחותה לפני הפועל, באשר פועל הוא, ודרשה ממנו, שיעזוב את דרך הבגידה הלאומית וישוב לעמו, כי היא היתה הראשונה, שעשתה פרץ במבצר ההתבוללות של הפרוליטאריון היהודי, זו ההתבוללות, שבכמה וכמה פרטים היתה יותר גרועה ויותר כעורה מההתבוללות של התקיפים והשבעים, יען כי גדולה הדרישה, שיש לדרוש מאנשים המסורים לרעיון מוסרי והמוכנים להלחם בעדו, מזו, שדורשים מאנשים הרודפים אחרי תענוגי עולם והרואים בהם חזות־הכל, ראשית ואחרית. צריכים אָנו לזכור גם כן, שאם בא הפועל היהודי כעת עד המשבר ומוכרח הוא לברר לו ולעצמו את יחוסו לשאלת תחיתנו הלאומית — הנה מפלגת „פועלי ציון" הרבה גרמה לזה על־ידי עבודה רבה ומתמידה, על־ידי תעמולה שאינה פוסקת, בעל־פה ובכתב. אָמנם אפשר, שגם בלא תעמולתם של „פועלי ציון" היה מגיע הפועל היהודי לחזרה בתשובה לאומית, אפשר, ששנוי המצב העולמי היה כופה אותו עד שיאמר „רוצה אני" בתחיה לאומית; אבל מי יודע, כמה זמן היה עוד מתעקש ומתאבק בעפר תורות בלות, שכבר עברו ובטלו מן העולם. והלא די לכל מפלגה ומפלגה, אם רק מקרבת היא את הקץ, אם רק עוזרת היא להפרוצס ההיסטורי, שלא יתמהמה יותר מדי.

והפועל היהודי בא עד המשבר, וכל תחבולותיהם ומזמותיהם של מנהיגיו ומדריכיו מהטפוס הישן לבלי תת לו לצאת למרחב־יה מחוגו הצר, שחנו בעדו, תהיינה מאפס. בעוד ימים אחדים יהיה האות הזה. באי־כחו של הפועל היהודי יתאספו פה בניו־יורק לדון ולשפוט על שאלת השתתפותו בעבודת תחיתנו הלאומית, ואין שום ספק, שהשאלה תפתר בחיוב. אָנו מטעימים, כי שאלת ההשתתפות בעבודה עומדת כעת על הפרק, ולא שאלת ההסכמה. איש מאתנו לא יתרגש, אם יאמר הפועל היהודי לעת כזאת לצאת ידי חובתו לתנועה הלאומית בהנוסחה המקובלת: גם אני מסכים. אין אָנו עוסקים כעת בשאלות עיוניות — השאלה כבר נפתרה מצדה העיוני; עוסקים אָנו כעת בהלכות למעשה, בבניה, בהנחת היסוד של קיומנו הלאומי.

הַחֲלוֹם וְשִׁבְרוֹ

מאת

אליעזר בן־יהודה.

ח.

ככה עבר עלי השבוע הראשון לשבתי בירושלים, וכבר הסכנתי קצת להשנוי העצום בחיי, לזה המעשה רב, שאני באמת, בפועל ממש, בארץ אבותי, שרגלי דורכות על אותה האדמה, שדרכו עליה רגלי אבותי, שעיני רואות אותם השמים, אותם ההרים והגבעות, העמקים והבקעות, שהיו רואות עיני אבותי, שאני נושם באותו האויר, שהיו נושמים בו אבותי.

ושמא יפלא בעיני הקורא, מה כל „התפעלות" זו? הלא מאות וגם אלפים יהודים צעירים לימים באים לארץ־ישראל ואין הדבר כל־כך זר ותמוה להם, עד שיהיו צריכים להסכין להמעשה הזה? — אל־נא ישכח שכוח, כי זה היה בשנת תרמ"ב, לאמר: לפני כארבעים שנה! בימים ההם עוד לא היתה ארץ־ישראל דבר רגיל, דבר של כל יום ויום, כמו שנהיתה אחר־כך. בזמן ההוא היתה ארץ־ישראל לרוב היהודים יותר כעין איזו אגדה, כמעט לא יותר ממשית מממלכת בני משה מעבר לנהר סמבטיון, ואנשים מארץ־ישראל, בחורים ובתולות מארץ־ישראל לא נפגשו בחוצות הגולה, כמו שאתה פוגש אותם עתה כמעט בכל עיר ועיר, ועצם השם ארץ־ישראל לא היה נשא על לשון איש יהודי אלא בתפלה או בקריאה „בכתבי־הקודש", וכיוצא בזה. ובזו הארץ, שנדמתה אָז כל־כך רחוקה, כל־כך דבר דמיוני, אני, שעוד רק לפני כחודש ימים הייתי במרכז העולם הגדול, המפואר, של אירופה, הריני שוכן עתה בה, היא לי עתה לא בלבד ארץ אבותי, אלא גם ארץ מושבי!

בשנים שלשה ימים הראשונים חשתי זה הפלא בחיי בכל עת ובכל שעה, אך מעט מעט התחיל הרגש הזה הולך הלוך ומיטשטש, ובסוף השבוע כבר היו שעות ששכחתי, שאני בארץ־ישראל.

והנה הגיע חג הסוכות, וראיתי לפני כעשרה ימים עלולים ביותר, שאשתמש בהם להתבונן למעמד הענינים בזו ארץ אבותי, לראות מה אָנו בה ומה אוכל אני לעשות בה להמטרה אשר בשבילה באתי הנה. כי אלה היו ימים של פגרה גם לי וגם לר' ישראל דוב. „החבצלת" לא היתה יוצאת בשבוע של החג ולא היה עלי לכתוב שום מאמר, וגם ר' ישראל דוב היה יותר פנוי מעסקיו הרגילים ויכולנו יותר לשיח יחד על מעמד החמרי והרוחני של הארץ ושל היהודים בה. וצריך אני להודות מיד, כי אלה השיחות לא היו עלולות לחזק את לבי ביותר. כל רכושנו בנפשות בארץ זו היה אָז לא יותר משלשים אלף נפש בכל הארץ, מזה כששה עשר אלף בירושלים וכארבעה עשר אלף בשאר הערים האחדות, שהיה בה ישוב יהודי פחות או יותר חשוב, בחברון, יפו, צפת וטבריה, ומאות אחדות בחיפה, עכו וצידון. ואלה שלשים אלף לא היו צבור מאוחד על־ידי הלשון. זה היה „דור־הפלגה" ממש, צבורים מדברים לשונות מתחלפות, צבור צבור בלשון הארץ שבא ממנה, ואלה הלשונות השונות עשו, שאלה הצבורים הרגישו את עצמם כמעט כבני עמים נכרים זה לזה. ולזה נוסף עוד, כי רובם של אלה שלשים אלף נפש לא היו בני־אָדם טבעיים, חיים חיים טבעיים, המתפרנסים כנוהג שבעולם. רק

הצבור הספרדי, כשבעת אלפים נפש, היה פחות או יותר צבור טבעי, כי רובו היו אנשים פשוטים, עמי־הארץ מתפרנסים ממלאכה ועבודה פשוטות, ורק מעוטו של זה הצבור, כשלש מאות ראשי בתי אבות, היו מכתת „החכמים", שתורתם אומנותם ומתפרנסים מחלוקת „תפארת ישראל", שאינה נחלקת אלא ל„חכמים". אבל האשכנזים, גם הם כשבעת אלפים נפש, היו בזמן ההוא רובם ככולם „למודי ה'", שתורתם היתה קבע ומלאכתם ארעית, שעיקר עסקם היה בתורה ותפלה והיו מתפרנסים כמעט כולם מהחלוקה, הניתנת אצל האשכנזים לכל יושבי אה"ק, ורק בדרך טפל, למלא קצת החסר, בפרט בכוללות העניים, שחלוקתם היא דלה מאד, היו קצתם עוסקים גם בדרך־ארץ, במשא־ומתן, בחנונות ואומנות. אנשים „עשירים" היו רק מעטי־מספר, רובם אצל הספרדים.

ורכושנו באחוזת נחלה באדמת האָבות לא היה יותר יפה. בתוך העיר ירושלים העתיקה בעצמה לא היה ליהודים אלא שלשה ארבעה בתי־כנסיות „גדולים", שני בתי־חולים דלים, שכונת „בתי מחסה", שהתחילה להבנות לפני שנים אחדות על־ידי יהודי גר־מניה על הר ציון, קרוב למקום המקדש, — ובתים וחצרות מעטי מספר של יחידים. רק מחוץ להחומה כבר נבנו שכונות אחדות יהודיות, בתי משה מונטיפיורי, כעשרים בית שנבנו בכסף היהודי האמריקאי יהודה טורא, והשכונות „משכנות ישראל", „אבן ישראל", „בית יעקב", והשכונה הגדולה „מאה שערים", — הכל יחד כמאתים בית, כל בית שנים שלשה חדרים, חוץ מבתים מספר יותר גדולים. מלבד זה השדה של שמעון הצדיק ומערות הסנהדרים. על הדרך לחברון „קבורת רחל", ובחברון עצמה השכונה הצרה „חצר היהודים". ביפו חצרות אחדות, הנחלה של בית־הספר לעבודת האדמה „מקוה ישראל", שנתנה ממשלת טורקיה לחברת כי"ח למאה שנה, וגן קטן של תפוחי־זהב, שקנה משה מונטיפיורי, והאחוזה הגדולה „פתח־תקוה", שקנו יהודי ירושלים לפני כשלש שנים. בצפת וטבריה חצרות אחדות וקבר רשב"י במירון, ואחוזה גיאוני, שקנו לפני שנה יהודי צפת.

זה היה העם היהודי בארץ אבותיו, וזו היתה כל אחוזת נחלתו באדמת אבותיו!

רק נחמה אחת קטנה מצאתי לי, והיא, שעל כל פנים ירושלים, לפחות לפי ערך מספר יושביה, היתה כבר עיר יהודית, יען כבר אָז היו היהודים בירושלים הרוב לעומת שאר יושביה, המושלימים והנוצרים יחד, ובימי שבת ויום טוב היו רוב החנויות סגורות לא בלבד בחוץ היהודים, אלא גם בחוץ ההולך משער יפו למקום המקדש. מעולם לא שמחתי על סגירת החנויות בשבתות וימים טובים כמו עתה.

אינני זוכר, אם הרבינו שיחה על־דבר יחס הערביים אל היהודים. דבר אחד כבר הרגשתי בעצמי, באלה הימים המעטים שעברו עלי מאָז באתי לארץ־ישראל, והוא, כי הערביים, לפחות הערביים המושלימים, אינם באמת אויבים ליהודים. הם שונאים אותם אולי פחות ממה שהם שונאים כל לא־מושלימי אחר, אבל מבזים הם אותם כמו שאינם מבזים שום בריה היותר פחותה והיותר מאוסה שבעולם. מכנים הם את היהודים, „ולאד אלמית", לאמר: ילדי מות, בריות שפלות, רפות־לב, שאין בהן רוח לעמוד ולהגן על נפשן בפני עויל ערבי אפילו היותר נמאס ונתעב, וכבר שמעו אָזני פעמים אחדות הדבור המכוער „ישראל בגלות" יוצא מפורש מפיות אנשים מישראל, שפגע בהם „גוי" קטן, ושום רגש של חרי־אף, של התקוממות ומרד רוחני לא ראיתי בפניהם. ואולם, גם בזה מצאתי קצת תנחומים במעמדם הכללי של הערביים בארץ־ישראל, שכבר הספקתי לראות, שבכללו הוא שפל מאד, שהם עניים מדולדלים ובורים גמורים. עובדה זו, שנתבשרה לי גם בשיחותי עם בעל „החבצלת", היתה לי קרן־אורה הראשונה מהרגע שדרכה רגלי על אדמת האָבות.

מאלה השיחות עם ר' ישראל דוב ומהמחשבות הנוגות, שהן העירו בקרבי, הסיחו את דעתי המבקרים הרבים, שבאו בשני הימים הראשונים של החג לבקר את בעל „החבצלת". באו לבקרו אנשים מכל העדות, מכל כתות הצבור, „חכמי" הספרדים, „רבני" האשכנזים, בעלי־בתים מאלה ומאלה, והיתה לי הזדמנות טובה להתבונן לכולם, ולמה אכחד? הרושם היותר טוב, היותר נעים, עשו עלי — הספרדים. רובם היו בעלי צורה, בעלי דמות יפה, כולם היו הדורים בלבושם המזרחי, פרקם היה נאה, מנהגם נחמד, כמעט כולם סחו עם בעל „החבצלת" בעברית, והלשון היתה שגורה בפיהם, טבעית, רבת־מלים, רבת מטבעות של דבור קבועות, והחברה כל־כך מקורית, כל־כך מזרחית מתוקה! המבקרים האשכנזים מכל הכתות היו רובם ככולם בעלי צורה גלותית. רק היותר זקנים שבהם, שהם באו כשהאשכנזים היו עדיין המיעוט בעדת היהודים בירושלים, כבר „התבוללו" קצת בהספרדים ודמו להם קצת בלבושם וגם במנהגיהם, והחותם הגלותי נמחק קצת גם מעל פניהם. כולם דברו עם ר' ישראל דוב „אידיש", אך לכבודו סחו קצתם גם בעברית, ובפי הזקנים שבהם היתה הלשון שגורה וטבעית במדה מן המדות, ואף הם דברו בהברה ספרדית, ומכל מקום מיד שמעה אזני, כי לא ספרדי מדבר.

ביום השלישי של החג הלך ר' ישראל דוב לבקר את ה„חכם־באשי", הוא ראש הרבנים הרשמי של ארץ־ישראל, המקוים במשרתו מאת הממשלה, ואלך גם אני אתו.

בזמן ההוא ישב על כסא הרבנות הרשמית של ארץ־ישראל הרב רפאל מאיר פאניזיל, שנבחר ל„ראשון לציון" — זהו הכנוי העברי של החכם־באשי בירושלים — בשנה שלפני בואי לארץ־ישראל. אינני יודע במה זכה הר"מ פאניזיל לשררה גדולה זו, כי

הוא לא היה גאון גדול בתורה ולא הצטיין בחכמה ותבונה יתירה בהויות העולם והנהגת הצבור, ואף־על־פי־כן, כל המראה שראו עיני בבקורי זה להראש הרשמי של רבני ארץ־ישראל פעל עלי פעולה עזה ועמוקה מאד. החכם־באשי בעצמו היה דמות מזרחית נהדרה באמת, דמות של אחד האָבות הקדומים, כמו שאָנו רגילים לדמותם לנו בדמיוננו. הוא היה גבה־קומה, זקוף, התוך כלי פניו קצת גס, אך תארו בכלל נאה, אצילי, זקנו מגודל, הדור מאד בלבוש השרד הרשמי: גלימה רחבה מקושטה ברקמת־כסף סביב הצואר, מצנפת משי יקר צנופה סביב פארו ועליה רצועה של בגד ארוג כסף. גם מושבו כולו היה נאה מאד. בית־משכנו היה אָמנם בנין ישן, פשוט, כרוב בניני הארץ בזמן ההוא, אך רחב־ידים, לפחות לפי המושגים של הימים ההם בארץ־ישראל, ולמן מדרגות הבית בחוץ וממסד ועד הטפחות של כתלי הבית בפנים הכל היה מבהיק מנקיון וטוהר. על הרצפה היו שטוחים שטיחי־צמר מזרחיים יקרים, נפלאים בזוהר צבעיהם וגוניהם וביפי ציוריהם, והספות סביב לכתלי הבית היו מצופות יריעות־בד לבנות, זכות כשלג לטוהר. בסף הבית עמד על משמרתו שמש בעל צורה, לבוש בגדי־שרד, חגור חרב על מתניו.

ובתוך הדלות והמסכנות הכללית של היהודים בארץ־ישראל נדמה לי זה עוד יותר יפה ממה שזה היה, ולעומת השפלות הכללית של הצבור היהודי בארץ־האָבות נדמה לי זה עוד יותר נהדר ומפואר ממה שזה היה, ובמעמד־נפשי אָז נצנץ לפני עיני ברק אור של שררה יהודית, של שלטון יהודי. עוד לפני שנה, בשבתי בפאריז, כשקראתי דבר מנויו של החכם־באשי הר"מ פאניזיל ופרטי מאמר השולטן, המקיים אותו בשררתו, כתבתי מכתב ל„החבצלת" ואָמרתי שם כדברים האלה לאמר:

„יקר וקדוש לנו כבוד ראש רבני ארץ־ישראל, כי בכבודו כבוד ארצנו וכבוד העם אשר בחר בו, ועל כן מקצה ארץ רחוקה אשלח אל הדר כבודו את ברכתי, ברכת עבד אל אדוניו, ברכת תלמיד אל רבו... על ראש רבני ארץ־ישראל להנהיג את עמו בחוזק היד ובעוז רוח, להראות קשה את האיש אשר יעיז למרות בקולו" („החבצלת", ר"ח חשון תרמ"א).

אלה הדברים כתבתי מהעיר פאריז, ממרכז החירות של אירופה כולה, אלה הדברים יצאו מפי אני, אני ה„ניהיליסט" הרוסי, אני שהחירות הפרטית של האָדם היתה בעיני תכלית האושר! אלה הדברים של הכנעה, של עבדות, של ותור גמור על חירותי, יצאו מעמקי לבי עוד בשבתי במרכז החירות, מפני שיחד עם רוח החירות שאפתי בזה המרכז גם את רוח המדינות של אומות העולם והשתי, שלמפעל כל־כך עצום וקשה כיצירה מחדש של אומה פזורה נצרך שלטון מרכזי חזק, ולרגשי זה נתתי ארשת־שפתים באותו המכתב באלה הדברים:

„נלמוד נא לשמוע בקול ראשינו, אם יש את לבנו באמת לחיות חיי עם, כי רק העם החזק ואשר הסכין לשמוע בקול ראשיו, רק עם כזה יעמוד במלחמה בפני אויביו ורק עם כזה יצליח לשוב לחופשו, ורק לעם כזה המשפט לקוות לתחיה, ורק עם כזה יחיה, כי באין כח לא יחיה עם ויקהת עם לראשיו כחו... ובדבר הזה נראה לגויי אירופה כי יכול נוכל גם אָנו לחיות חיים מדיניים, ושקר בפי שונאינו האומרים כי היהודים אינם מסוגלים לחיים כאלה... נכון נא לקראת החיים החדשים! נלמוד נא לאט לאט את תורת החיים המדיניים אשר שכחנו באלפי שני גלותנו. נלמוד נא למוד, והיה כעלות השחר על שמינו והיינו אָז לאנשים אשר נוסו במסות החיים המדיניים"...

כל זה כתבתי לפני שנה מהעיר פאריז, וכשחזיתי עתה בעיני את זה החכם־באשי ביפיו, נדמה לי באמת, כי לפחות במדה דלה נתקיימה ברכתו של יעקב אָבינו: לא יסור שבט מיהודה ומחוקק מבין רגליו. כל חושי המדיני ערג לשלטון יהודי מרכזי בירושלים, ונדמה לי, כי זו השררה הרשמית שיש כבר לנו תוכל לשמש להמטרה, והייתי מוכן ומזומן לוותר על כל חיו להכנע לזו השררה אפילו אם היה תהיה קשה, גם אם תעבור את הגבול, — אם רק תעשה מה שצריך לתחית האומה.

בזה הרגש, באלה המחשבות קמתי ונפטרתי מלפני החכם־באשי.

* * *

משאר שלשת ימי חול־המועד לא נרשם בזכרוני כלום, כנראה, שום דבר חשוב לא אירע לי בהם. אבל לילה גדול באמת, גדול לי וגדול לכל התחיה הלאומית שלנו, היה ליל הושענא רבה.

בערב הושענא רבה, בנטות היום, הלכנו אני ואשתי לביתם של האָדון והגברת פינס, ונתקבלנו שם משניהם בחביבות רבה ובידידות גדולה, ואחרי תפלת ערבית בבית־הכנסת ואחרי סעודה כיד... הגברת פינס בשעתה נכנסתי בדברים עם הרי"מ פינס על־אדות תחית הלשון בדבור־פה, והוא הסכים לי מיד, ולא עברה שעה קצרה עד שכרתנו שנינו ברית בתקיעת־יד וברגש חגיגי מאד לדבר רק עברית לא בלבד אָנו שנינו בינינו לבין עצמנו, אלא עם כל אָדם מישראל ששומע עברית, לעשות את הלשון העברית לשון־הדבור של בני־ביתנו, ולאמיץ את כל כחנו להרחיב את גבולות הדבור בעברית בין כל פנות העם בארץ־ישראל, ולא להרתע לאָחור מפני כל מעצור.

במקום אחר* בארתי, עד כמה היה הדבר הזה קשה, ואינני רוצה לחזור כאן על הדברים שנית. שם ספרתי כמו כן, כי האָדון פינס, בכל כונתו הרצויה, בכל דבקותו ברעיון תחית הלשון ובכל תשוקתו לעזור להוציא לפועל

* עיין מאמרי „ארבע הראשונות" בלוח אחיעבר.

את המעשה הגדול הזה, לא מצא בנפשו העוז שהיה צריך כדי לעמוד בנסיון, בפרט בפני ליצני הדור והמלגלגים מתוך ידידיו, ואם אָמנם א ת י דבר תמיד עברית, אך בכלל לא קיים הברית שכרתנו — וביתו נשאר כל ימיו בית לא־עברי, והוא בעצמו סח כל ימיו עם רוב מכריו וידידיו ובניו וצאצאיו „אידיש". ואף־על־פי־כן אני מכריז זאת פה, כי הסכמתי להדבר וכריתת הברית בינינו היה מ ע ש ה ר ב, שאין ערוך לגדלו וחשיבותו לתחית הלשון. בשעת השיחה שלנו על־אדות תחית הלשון ובשעת כריתת הברית בינינו עמדו אנשים ממקורבי האָדון פינס, ולמחרת בבוקר פשטה השמועה על־אדות המעשה הזה בקרב הצבור הירושלמי, ונהיה למאורע היום, והאָדון פינס היה אָז האָדם היותר חשוב והיותר נכבד בתוך זה הצבור, ולכן קבל המעשה הזה בעיני כל הצבור צורת מאורע ר צ י נ י מאד. איש לא יכול לאמר על מעשה שעשה האָדון פינס, שהוא מעשה י ל ד י ם. הכל חשו, כי איזה דבר מתחוה, כי בזה ליל הושענא רבה נפתח דף חדש בספר דברי הימים של ישראל על אדמת האָבות.

ת ח י ת ה ל ש ו ן ה ע ב ר י ת ב ד ב ו ר פ ה ב א ר ץ ־ י ש ר א ל, בדרך צבורי, התחילה בזה הלילה, ליל הושענא רבה שנת תרמ"ב, בביתו של הרי"מ פ י נ ס.

הסכמתו בגלוי, ועזרתו בפרט בזמן הראשון, חזקו את רוחי ותמכו את ידי על הדרך הקשה, שהיה עלי ללכת עליו.

(המשך יבוא).

הַלַּיְלָה.

הַלַּיְלָה מְבַקֶּשֶׁת כָּל נְשָׁמָה תְּקוּנָהּ
וְעֵירֻמָּה עוֹרֶגֶת עַל אֱלֹהַּ·
וּשְׁכִינָה, אֵין־אוֹנִים, עֲיֵפַת יְצִירָה,
תִּתְלַבֵּט עֲרִירִית, אֲבֵלָה·

הַלַּיְלָה מִתְפָּרְצִים מִכִּבְלֵי הָאֵין־סוֹף
עוֹלָמוֹת מִתְרַחֲשִׁים, נוֹצָרִים·
וּמְבַקְשִׁים פִּתְרוֹנָם חֲלוֹמוֹת הֶעָתִיד,
וּמַעְיְנוֹת הַפְּלָאוֹת נִסְתָּרִים·

וְנִשְׁמַע בְּזָרְמָם הֵד בְּכִיָּה חֲשָׁאִית
וְהֶמְיַת הָאָרֶץ לְמוֹשִׁיעָהּ·
וּקְרִיאַת שִׁגָּעוֹן יֵשׁ תִּרְעַד אֵימָה:
אֵל חָדָשׁ, אֵל יוֹצֵר, הוֹפִיעָה!

הַלַּיְלָה מְבַקֶּשֶׁת הָאָרֶץ תְּקוּנָהּ
וּנְבוֹכָה אֶל אֵל תִּשָּׂא עָיִן·
וּשְׁכִינָה, אֵין־אוֹנִים, כְּבָר בָּאָה עַד מַשְׁבֵּר —
וְכֹחַ לָלֶדֶת כָּהָה אָיִן…

ש· האלקין.

מִסֵּפֶר הַזִּכְרוֹנוֹת

מאת

מ נ ד ל י מ ו כ ר ־ ס פ ר י ם.

ג.

קול בכיו של התינוק חביבי והמעשה בחתני האומלל הממוני והריצוני מביתי. רגשי צער וחמלה, יסורים ונגעי בני אָדם חונקים אותי כעצם בגרוני, ותמונות וחזיונות מהרהורי לבי איומים יבהלוני — גיא־ההרגה מלא גויות. קול תרועה, כלי מות רועמים. דם ואש, ופגרים וגוססים ופצועים מפרפרים. עיט ובני נשר מנקרים ופורחים וכלבים כוחבים! אני הולך נרעש ומבולבל ואיני יודע לאָן אני הולך ולאָן הרגלים. והנה חלקת השדה, והנה ברק החרמש השנון מעופף על פני. שבלים נקטפות ונופלות שורות שורות — הכורת בא עליהן. אחרי הקוצרים מעמרים באים, פושטים על החללים וצוברים חמרים חמרים כגלים על תלמי שדה. לגיונות של תבואה עדיין לנגדם עומדים למיניהם לקומתם ולצביונם. שם החטה, מסלתו ושמנו של משפחת צמח, עומד בכובד ראש, מראהו צהוב ונוצץ כעין הזהב. ועל ידו השיפון, צמח — עושה קמח, שם גם זה, הקטן בתבואות, וראש שבולת לו כזנב שועל ואצלו השעורה המונים המונים, כולם מוכנים לנפול בתוך חללי הרמש על אדמתם ועל שדה אחוזתם. מבין הערימות, קברות הבחירים הללו, קול נהי בא לאָזני, והקול קול ה„קדיש", שאילן זקן כפוף ורצוץ אומר! בדד הוא עומד באמצע השדה, שדה־הקברות הגדול, הומה ומתנודד, סופק את כפיו ומוריד לעפר ראשו. פרחי שדה קטנים, שרידי חורב, יתומים נעזבים באין מחסה וצל יומם מתכמשים ונובלים ונופלים על פניהם... אהה בתי, אוי חתני, אוי־אוי נכדי! צעק לבי — ורוחי הסוער נשאני הלאה הלאה ואבדו עשתונותי.

קול ברמה הגיעני, הקיצותי — והנה הים לנגדי. זה הים־השחור נוהם, הולך וסוער. כסוסים אבירים זקופי רעמה, מנתקי מוסרות ופורקי אפסר ורסן מפניהם, צוהלים ומשתובבים בשצף קצף — גלי ים צחורים ואדירים בזעף מתרוצצים, זה את זה דוחים, נרדפים ורודפים, מתנפלים על ראשי צוקין ומזדקרים מעל צורים וסלעים, העומדים לפניהם בחוף. ים זועף זה הוא לי למשיב נפש. ירעם לו

הים וישא קולו. מפני קול שאונו לא נשמע קול המונה של נפשי. סערת רוחי עולה ומתערבת בסערת מימיו ומתבטלת והולכת, וחזיון תהום רבה מאפיל על חזיונות דמיוני — ותנוח דעתי!

הריני מוציא מחיקי כלי־הקטרה: בי־טאבאק ובי־גפרורין לשם יחוד טאבאק ופפייר, כורך ועושה אפיפיירון, מצית בו את האור ונותנו בפי ומעשן, ועשנו מפצל ועולה עגילים עגילים. לריח אפיפיירוני הטוב בא טייל אחד, שעבר עלי, להדליק באורו את אפפיירונו ברשותי. והטייל עתון בידו, ממש שמו זה וסימנו זה, שקראתיו היום בבוקר. ברשותו נטלתי את העתון ועיינתי ברשימת הפצועים והנהרגים שבו ומצאתי אותו השם, שבקשתיו, מפורש יוצא בכל אותיותיו כהוגן ואינו כלל כשם התני. גם אותה האות, שחשדתי בזבוב, לא ישב עליה זבוב ולא היה נוקד אותה מעולם. ראיתי — ונהרו פני! עוד הפעם עיינתי וראיתי — ותחי רוחי! ומתוך רוב שמחה תקעתי לזר זה כפי, מפזר ונותן לו במדה גדולה שבח והודיה, תהלה ותפארת על חסדו עמי עד שנתאדמו פניו מבושה ותמהון, והיה שמח להתפטר ממני, ודאי אומר עלי בלבו: אותו אדם אינו אלא מטורף ויצא מדעתו.

האויר הצלול, הספוג ריחות טובים של אילנות ועשבי בשמים, נשואים מלמעלה מראשי ההרים, ומבקעות ותלוליות מלמטה — נותן לי כח ועצמה, שמחת נפש ותקוה טובה, משכיחני את העיר והמונה, מסיח מדעתי את הכל. אף רגש־דתי אחזני, רגש אהבה ותפלה זכה לרבון עולמים, מעין זה שאוחז אותי פעמים בשעה שאני מטייל יחידי במרחבי שדה ועולמו הנאה; מעין זה שעושה אותי טוב וישר ונותן בלבי אהבה למקום, ליוצר הכל ורחמים רבים על כל מעשיו, מאדם ועד בהמה וצומח ועד דומם. הרגש הזה שאחזני באותה שעה העלה מקרב לבי דמעות על עפעפי, דמעות של נחמה, של שמחה — ונסו יגון ואנחה!

ועתה, בעת רצון שלי, — אָמרתי בלבי — בעת רצון זו, שלבי טוב עלי וטוב לכל, ונפשי חשקה לחבק את העולם כולו, ובעת כעסך, אתה ים שחור ונורא, שגליך מתגעשים בקצף ומשתערים כחיות רעות לשפת ים באכזריות חמה לבלוע את הארץ — עתה אין אתה כלבבי! זרח לי לשונך, נכריה המית גליך. לא משוררך אני היום!

כלב כבול אתה לי ים זועף, כלב אסיר, במחילת כבודך! כלב רע זה מתנפל על ימין ועל שמאל ומקשה לבו מהבין שהוא כבול, שאדונו הגביל לו מקום מצומצם כמלוא הכבל שבצוארו ואמר: עד פה תבוא ולא תוסיף! זעפך, ים זועף, הרי הוא זעף חנם ללא הועיל. זה אלפי שנים אתה, עתיק יומין, מתאזר עוז להשליך מעליך הכבל, להרוס ולעבור את הגבול — ולשוא יגיעך! זה אלפי שנים אתה נגרש ומתרעם, מורד וחוזר ומורד, גליך יהמיון, ישאו קולם — ואדיר במרום ישתיקם. תגעש ותרעש בכחך הגדול ולבסוף תאלם ותעמוד מזעפך!

עתה הניחה לי, ים זועף, קורת רוח תבקש נפשי ולוא גם לשעה אחת. זעף חנם זה שלך הרי הוא מזכיר תשישת כחם של כל היצורים, שאין לדין עם שהתקיף מהם; הרי הוא מרכא רוח, מאבד כל תקוה, מצער ומעגם נפש. לראות גבור חזק ואמיץ כח, ואף הוא מנוצח ונופל בנופלים כחלש וקטני ארץ — אין בעולם צער גדול כמותו. שמשון הגבור, מחתת פלשתים זה, שהטיל עליהם אימה ופחד, הלא ירוה הלב לראותו בעניו, כשהוא סומא ותשוש כח, אָסור בנחושתים ומשחק הוא להם! — עתה כשהשעה שעת רחמים לי, רוחי נח ושירו שיר טוב ונעים עמי, לראותך ים נגרש בשעת זעפך וקלקלתך לא אוכל, והמון גליך לא אשמע.

לא משוררך אני היום!

ורוחי הטוב אל מי מנוחות ינהלני, לאותה הבריכה, ההולכת אט בשובה ונחת ובענות חן שם בעמק בין הרים עטופי דשא וחורשה של אגוזים. שם קול המחנה ינשא ממרחק, והזוג שבצוארי הבהמות הרועות בשדה ישמיע הד קולו; שם בת־קול של ילדים וילדות משחקים ושל נגינות הנערות הקוצרות מגיעה; שם באחת הגינות ילבלבו הקשואים, יבשילו האבטיחים, וזו החמנית, גבוהת הגבעול, זוקפת פניה השזופים ומוקפי עלים צהובים כלפי חמה וחונטת; שם ממקור גנוז בעמקי ההרים סילון של מים חיים מבצבץ ועולה, מקלח ויורד בחשאי בזרם מסולסל על גבי חצץ וחלוקי אבנים משוני־הגונים עד שמבעבע ומשתפך לתוך הבריכה! — לאותה הבריכה הבודדה וההבויה רוחי ישאני, על גבי עשבים רכים תחת צללי ערבי נהל ירביצני. ואל־תשי, בת צמח, הנאוה והמעונגה, סוקרת לי בסיקור עינים קטנות ומרטיבות, עיני תכלת כזוהר הרקיע. גם בספר תנ"ך בידי שם אלך, מתעמק בקריאת „שיר השירים", הלוך ומטייל בחזון עם שולמית היפה בבנות ציון. יחדיו נמתיק סוד, מרחיקים להלוך ברגש במשעול צר בין אילנות גבוהים מזה ומזה, המיישרים ונמשכים על שדות ופרדסים של כפר בקרן בן־שמן. שם הארץ נותנת למכביר יבולה ועץ יתן פריו. השזיפים משחירים, הדובדבניות מאדימות, האפרסקין מזריחים, התפוח והאגסים מתבשלים והגפן עושה ענבים!

אותו העמק, הבריכה והגנים שם הלא הם גן־עדני מקדם ב א ב י ב ־ י מ י, בעוד כחי חדש עמי ורואה חיים עם אשת נעורים, חברתי ועזר כנגדי. יחדיו בלינו שם עתותינו בנעימים, מטיילים שם ברגש ושמחים בכל ימינו. ועד עתה גם ב י מ י ח ר פ י, לעת זקנה ושיבה, זכור אזכרנו עוד, ומרחוק מעיר מגורי, עיר הומיה, רבתי עם, ומשפת הים־השחור והזועף אשא שלום למקום השקט ובטח זה, שלום לבריכה השאננה ולמי מנוחות שם!

ד.

חזירתי לביתי עליתי דרך משעולים במעלה ההרים, ומבמתי ים עברתי דרך בתי־הקיץ, בין נתיבות עקלקלות, מסוככות מלמעלה כסוכה בסבכי אילנות, גזעם בגנים אצל הגדר ונופיהם נוטים לחוץ ועולים ומסתבכים בצמרתם יחדיו. ובשעת פטפוט ולחישה ושיחה בטלה, כדרך השכנים, זה עם זה, ואגב חיכוך ועקיצה זה את זה, הם מפנים מקום לזהרורי חמה, העוברים ביניהם ויורדים ומשתרגים מעשה רשת מאור וצללים של עפאים

על גבי האדמה למטה ועושים לה תורי זהב עם נקודות הכסף, האויר שם מקוטר אהלות וקציעה, נרקס וצפורן וקפריסין, קצח וכמון ושאר עשבי בשמים. בעלי־כנף שרים וצפורות־כרמים — כהוללים! דומה, לבעבור יהיה חן המקום וכל ככר הים עלי הראני הטבע כאן את כל אלה.

עבר קציר. אין דגן ואין קמה בשדות. פנה הודם והיו מרעה לעדרים. הועם רוחי. חושי מרגישים ומריחים את העיר מרחוק. עוד מעט ואני בעיר!

ובאחד הרחובות כמראה אדם נראה לי מרחוק בין העוברים ושבים. זר הלוכו, נכרי הוא בלבושו. כמין פסקיא רחבה ואדומה הולכת דרך שכמו מימין ונמשכת מעל הזהו ויורדת על מתניו משמאל, וכגר שאינו יודע מבואות העיר הוא פוסע ועומד, עומד ופוסע לסירוגין וצופה ומביט. לא עברה שעה קלה ואני הולך וקרב אצלו. כמדומה לי שהוא מכירי, והפסקיא המשונה שעליו כמדומני נפש חיה היא. אָמנם כן, נפש חיה — עגל רך, כפות ארבע הרגלים מופשל עליו ותלוי־גוף, זנבו למעלה וראשו למטה. זהרי חמה נופלים לתוך עיניו, הקמות מעילוף ועיפוי, מבהיקות ומגוהצות כעין הזגוגית. לשונו צרובה ומצומקה ויוצאת מתוך פיו. ומיד נכנס האדם ומשאו זה שעל גבו לאחת החנויות באותו הרחוב, ואני מבולבל, דחוף ומבוהל — אחריו. נכנסתי, ראיתי וצעקתי! החנות הזו היא אטליז. שם אונקלאות נעוצים בכתלים ובשר ואחוריים של „גסות ודקות" תלויים בהם. הקצב משמש בבגדי כהונתו אצל סדן — הוא המזבח שם לקצב עליו את הבשר, וקרדום בידו, ועגל חי עקוד מתגולל אצלו על הארץ. כתם לבן הבהיק לפני מעל מצחו — ונרתעתי לאחורי! הוי עגל — זה העגל, אותו העגל, שכך נתחבב עלי, לטבח יובל! הוא נאלם ולא יפתח פיו. חרב המות מעופפת עליו והוא שוכב נדהם בלא כח. ונכדי, בן־גילו, נראה לי במחזה. לוקח מזרועות אמו ואיננו. פרחה נשמתו!... רעדה אחזתני. ואלמלא אותו האָדם מכירי, פועל שכיר בקן־הנמלים, אלמלא הוא, שתמך בי, נפלתי משומם ומתעלף ארצה. אדם זה שואל: מה לך? — ואני הדבור מסתלק ממני ומראה לו באצבע על העגל. וזה הקצב מדמה בלבבו, שאחשדהו בעבירה — בגנבה, או בלקיחה מן הגנב, קופץ ונשבע, כדי להניח את דעתי, שהעגל קנין כספו. ופועל שכיר זה מעיד עליו, שקנה אותו בדמים יקרים. העגל הרי רך וטוב ובשרו ינעם מאד, ולפיכך לא עמד הקצב על המקח והרבה במחירו. ועד שהוא הולך ומספר בשבחו של העגל נסתכלתי בפניו בזעף, הניעותי ידי ונסתי החוצה משועמם ומשוגע ממראה עיני ומשמע אזני!

רוחי סוער. קולות משונים ומעורבבים יחד נשמעים בי. קול עגל וקול נכד, קול אם וקול פרה. קול דמי העגל יונק שדים צועקים לי מן האטליז, וקול נכדי הרך, נמול וכואב עולה באזני מעריסתו. קול אם רחמניה ואשת נעורים, עניה סוערה לא נוחמה, בוכה ומתאבלת, וקול פרה בשדה עולה על גביהן. פרה עלובה, אם שכולה גועה על בר בטנה, שנלקח וגזול מלפניה. בבקר היה ולעת ערב איננו! היא מחפשתו בעיניה; שואפת ומריחה בנחיריה; מעפרת בעפר בקרניה; בועטת ומאבקת בטלפיה; הומה ומהמה, קוראה לו בגרון — ואיננו!... רוחי הולך וסוער, בנפשי חשכה, תהו־ובהו, קולות וצעקה — צעקת חללים, הגפת תריסין, בוקה ומבוקה, המולה ומהומה וערבוביה גדולה — כלתה אידיליה. שדה ויער, כפר ועיר הכל קחם אופל!

נעניתי לך, ים נגרש! יהמו יחמרו מימיך; ירעשו יתגעשו משבריך; יתן תהום קולו וירעמו בני־גלים! מה לך הים אם זעפך זעף חנם, הלוא נאדר בכח אתה ולא חלק לך ברעת. בגדול זרועך תתמרמר לכל מעצור, תבוז לחתחתים בדרך, וברוב גאונך תרהב להשתער על איתנים — הררי עד ומוסדי עולם. הכלב עז נפש גם להירח במרום יחרץ לשונו! הלא כסלתך — עזותך ועוזך. ואני — —

ועוד אני מדבר עם לבי והנה יד נגעה בכנף בגדי — ונתעוררתי. ופניתי לראות והנה לנגדי היקטור. זה כלבי הנאמן, שבכניסתי לחצרי בהול ומבוהל שמח לקראתי, מרקד ומקפץ לפני, מלחך כפות ידי באהבה ומביט בי בחמלה, ודאי נשתנו פני אותה שעה והיה מרגיש בצערי.

— כך, כך, היקטור חביבי! — אמרתי לו, מעביר ידי על ראשו ועל צוארו — כסלתך זוהי עזותך, עזות כל בריה נבערה מדעת ורבת כח, והאדם הלא בינתו מקטינתו—מה כחו ומה גבורתו, הכל הבל ושוא תמורתו. אך בקנאת פמליא של מעלה, שנמלך בה היוצר, בקנאתה ובעת אפה נעשה האדם!... ירעם לו הים ומלואו; ירעשו איתני ארץ; מוסדי הבריאה ירגזו; יתגעשו כבירי כח; יהמו, יהימו, ינהמו — — —

— הס! אל נא ברעש וחפזון, הילד ישן! — אומרת לי אשתי הבאה כנגדי וגוערת בי בקול דממה, כשנכנסתי הביתה ברעש ורוגז ועדיין משועמם ומבולבל. — מאין תבוא והיכן היית שוהה עד עתה? חמק עבר והלך לו!... למה נחבאת לברות, ולמה נפלו פניך?... זה כבר הכל מתוקן לסעודה והוא הלך ואיננו! כמדומני שרעב אתה ועת לך לאכול. סעודתנו היום טובה ובריאה, טובה מאד. תאכל ותתבסם לך. צלי קדרה היום... בשר עגל...

— מה־מה־מה! — שאגתי כארי, מרתית בכל אברי.

— משוגע ומטורף ההוא גברא ויצא מדעתו! — אמרה אשתי בנזיפה, מעמידה עלי פנים נזעמים — כלום בשר עגל לא טוב למאכל? פרא אדם! — — —

חוֹקֵר הָאָרֶץ

(למותו של אברהם משה לונץ).

מאת

א. ר. מ ל א כ י.

עם מותו של א ב ר ה ם מ ש ה ל ו נ ץ אָבד לה להספרות העברית אחד מעובדיה המובהקים והחרוצים, ולארץ־ישראל — חוקרה הנאמן והמסור.

אברהם משה לונץ היה הראשון, שהחל לחקור את הארץ חקירה מדעית ולהתעסק בקדמוניותיה. עוד בספרו הראשון, שחבר בימי עלומיו, אנו רואים את אהבתו העזה והעמוקה לארץ־ישראל וחקירתה — אותה האהבה, אותה ההתלהבות ומסירות־הנפש, שהצטיין בהן המנוח עד יומו האחרון.

אברהם משה לונץ בא לארץ־ישראל בעודו נער. הוא נולד בקובנה בשנת תרט"ו. אביו רב צבי לונץ היה למדן מופלג בתורה, ששמש בתור מגיד לחברת בעלי־מלאכה „חשוקי־כסף" בעיר ההיא. הוא היה אדוק וחרד ושונא תכלית שנאה את ה„השכלה", שהחלה להתפשט אז בערי ליטה על־ידי ספריו של מאפו ושיריו של לבנזון, ובדרשותיו לפני ההמון היה מרבה לגנות את ההשכלה, העושה בקיעים ביהדות המסורתית, ועורר את עדת שומעיו לאהבת התורה. ומיראתו, שמא תצוד ההשכלה גם את לב בנו, שהיה נער בעל כשרונות נפלאים, החליט לעזוב את ארץ־מולדתו ולעלות עמו לירושלים.

לונץ בא לירושלים בסיון תרכ"ט. העיר היתה אז שוממה ועזובה, „עיר של מתים" — כי העולים לירושלים בימים ההם רק על־מנת למות בה ולהכין להם קבר על „הר־הזיתים" עלו. אולם נצני התחיה כבר החלו להתגלות בארץ זעיר־פה, זעיר־שם. נוסד בית־הספר הראשון לעבודת־האדמה „מקוה־ישראל", ובירושלים החלה התעוררות בין תושביה לעבודת־האדמה, ונוסדו חברות על־מנת לקנות אדמה, לבונן מושבות ולהחיות את הארץ. גם ה„השכלה" הראתה אותותיה בירושלים. נוסד בית־הספר הראשון על־ידי המשורר ל. א. פרנקל, ועתון עברי החל להופיע בה. ואז נשמע גם בעיר־הקודש הד מלחמת „האבות והבנים".

אביו של לונץ מת חדשים אחדים אחרי בואו לירושלים, ולונץ הצעיר נתקבל, הודות לכשרונותיו הטובים והשם „עלוי" שהלך לפניו, לתלמיד בישיבת „עץ־חיים" והיה בין שומעי שעורו של ראש־הישיבה ר ב מ ש ה נ ח מ י ה. ראש־הישיבה היה אחד הרבנים הגדולים, שחבר הרבה ספרים, וגם היה „ספרא רבה", מליץ ושוקד על ספרי ההשכלה. רבו זה, שהיה בעל רגש ובעל מדות עדינות, השפיע הרבה על לונץ הצעיר. על־פי השפעתו החל לונץ להגות בסתר בספרי ההשכלה ולהשתלם בידיעת השפה העברית ודקדוקה, ועד מהרה יצא לו שם „מליץ" ו„משכיל" בעיר וקנאי עיר־הקודש נתנו בו עינם לרדוף אותו.

לרגלי עבודתו להפצת ה„השכלה" בין צעירי־הדור בירושלים הכיר לונץ בימים ההם את ישראל דוב פרומקין, עורך „החבצלת", ומצא לו מהלכים בתוך ביתו. פרומקין, שהיה מטובי העתונאים העברים של הזמן ההוא ולוחם כביר ונמרץ להרבצת ה„השכלה" בירושלים, קרב מאד את ה„משכיל" הצעיר ועורר את לבו להקדיש כחו להספרות. אז החל לונץ לכתוב מאמרים ומכתבים ב„חבצלת", „הצפירה", „עברי אנכי" ו„השחר" על־דבר מצבה של ירושלים והציע הצעות שונות לתקנתה. על־ידי מאמריו, שרובם היו מגלים מקצת ממסתרי העיר הקדושה ומהנעשה מאחורי־הקלעים של ה„ממונים", עורר

עליו את חמת הרבנים והקנאים, ששלטונם היה רב אז בירושלים, והחלו להתנקש בנפשו. הרבה היה עליו לסבול בעת ההיא, ואולם נמצאו לו ידידים בירושלים, שתמכו בידו ולא נתנו אותו להמוט.

בימים ההם עלה על לבו להקדיש את חייו לחקירת הארץ — תכונתה, דברי־ימיה, מצבה ומעמד תושביה. לתכלית זאת החל לשקוד בהתמדה יתירה על כל מה שנכתב על־אדות הארץ, וגם לעבור בארץ ולהתבונן על עתיקותיה, וננגש לכתוב את ספרו הראשון על חקירת הארץ.

בינתים לא חדלו הרדיפות, אשר רדפוהו קנאי ירושלים החשוכים. אז נוסדה בירושלים חברת קנאים בשם „ כ נ ס ת י ש ר א ל ", שתכליתה היתה לרדוף באף ובחמה את המשכילים ולעקרם מן השורש. בנגוד לחברה זו יסדו פרומקין ולונץ חברה אחרת בשם „ ת פ א ר ת ־ י ר ו ש ל י ם ". חברה זו, אם־כי בגלוי נשאה עליה חותם של חברה לצדקה ועסקה בתמיכה לעניים, — עבדה במסתרים לטובת ההשכלה בעיר־הקודש ותחרה תחת הרבנים וה„קנאים". על־ידי החברה הזאת נוסד בית־עקר־הספרים הראשון בירושלים, אשר אז, לפני ארבעים וחמש שנה, היה המכון האחד להשכלת הדור הצעיר *.

עבודתו זו של לונץ גרמה לו, שגורש מן הישיבה ועץ־לחמו נכרת. אז עזב את ירושלים והלך לצפת, להתחבא שם מפני הקנאים עד יעבור זעם. מצפת כתב באחד מגליונות „החבצלת" מאמר על־דבר ה„הדלקה", שנוהגים להדליק בליל ל"ג בעומר על קברו של רשב"י, ובסוף מאמרו זה חוה את דעתו, כי מן הראוי שהרבנים והממונים ימסרו דין־וחשבון גלוי על ההכנסות וההוצאות של ה„הדלקה", וגם חשבון נאמן מכל הכספים המגיעים לארץ־ישראל. מאמרו זה עורר התמרמרות עזה בין הרבנים והממונים, ובשובו לירושלים, נאלץ להשמר מפניהם. את מחיתו מצא אז מעבודתו בתור „מלמד" לילדי ירושלים.

שנים אחדות, שנות עמל ותלאה, עברו עליו, אך כל זה לא מנעהו מהשתלם יותר ויותר במקצועו, אשר בחר לו, והתמכר כולו לחקירת הארץ. הוא הוציא אז את ספרו „נתיבת ציון וירושלים", שזה היה הספר ה ר א ש ו ן, שנכתב בעברית על־אדות הארץ. המבקרים הרבו להלל את הספר הזה, והרבה מוסדות חשובים, ביחוד „חברת כל ישראל חברים" בפאריז, באו לעזרתו של המחבר ותמכו אותו תמיכה הגונה, למען יוכל לעבוד את עבודתו במנוחה.

ובימים ההם בא עליו האסון היותר גדול בחייו. מרוב שקידתו בלמודים ומרוב עבודה כהו עיניו, והרופאים אמרו נואש לראיתו. מצבו של לונץ היה אז נורא ואיום,

---

* את תולדות חברת „תפארת־ירושלים" וכל העובר עליה, וגם קורות בית־העקד ותולדות התפתחות ההשכלה בירושלים, כתבתי בארוכה ב„לוח ארץ־ישראל" של לונץ לשנות תרע"ה—תרע"ו.

בשמעו את דעת הרופאים, כי אין לו תקוה עוד לראות את אור השמש. „מי מלל לאברהם משה לונץ, כי בהיותו בן כ"ח יכהו עיניו מראות ולא יראה באור השמש כי יהל?" — הוא כותב במר־נפשו לרעו פרומקין. ואף־על־פי־כן קבל את גזר־דינו באומץ־לב. „עוד הנני כעת, אולם אך עיני בשרי קמו מראות, ועוד אעבוד עבודתי כבראשונה על הרי ישראל" — הוא מסיים את מכתבו זה. ואז נולד במחו הרעיון להוציא ספרים שנתיים, העוסקים בחקירת הארץ. בהיותו בוינה הבטיחו לו הרבה מסופרי העיר הזאת וחכמיה, ביחוד פרץ סמולנסקין, את עזרתם. והוא אסף את החומר לכרך הראשון של המאסף „ירושלים", שיצא בשנת תרמ"ב בבית־דפוסו והגהתו של בעל „השחר".

הופעת הספר „ירושלים" עשתה רושם גדול לא לבד בין חוגי המלומדים, שגמרו את ההלל על המחבר והקדישו לו מאמרים מיוחדים, כי־אם גם בין המון הקוראים. הימים ההם היו ימי התעוררות הרוח הלאומי בישראל. וארץ־ישראל נשאה אז על כל לשון; ובספרו זה, שבו באו מאמרים על מצב הארץ וקורותיה בעבר ובהוה, הועיל לונץ לחבב הרבה את הארץ על המשכילים ולעורר את תשומת־לבם אליה. סמולנסקין ויל"ג כתבו מאמרי־בקורת נלהבים על הספר הזה והרבו להלל את המחבר. סמולנסקין אומר במאמרו: „אם היינו צריכים עוד לעדים כי באה עת תחית האומה, כי אז היה הספר הזה כעד נאמן אשר כמאה עדים דמי; כי אם אמנם הספר הזה נכתב ונערך עוד בטרם אשר החלו לדבר בפומבי על־דבר ישוב א"י ואז לא עלה עוד על לב איש לחקור ולדרוש בדבר הזה כיאות, בכל זאת בא רוח טהור בלב מחבר הספר הזה לעשות דבר טוב בעמו, ומה מאושר הוא כי קלע אל המטרה בעת אשר יבינו אל פעולתו. לוא עשה כזאת לפני שנים אחדות, כי אז זרע אף הוא את דבריו על צחיח סלע, לא כן עתה". והוא מסיים: „ואין די מלה בלשוני להביע את חין ערך הספר היקר הזה, אשר אחד הוא במינו, ואדע נאמנה כי כל אוהבי עמם ישישו מאד מאד על הספר הזה אשר הוא יהיה ברבות הימים לאבן הפנה לדעת מצב ארץ ישראל וכל הנוגע לה". („השחר", שנה עשירית, ע' 701—700).

וספרי לונץ היו אמנם „אבן הפנה" לחקירת הארץ ולתולדות הישוב. עשרת כרכי „ירושלים", שיצאו במשך שלשים שנה, מלאים וגדושים הם מאמרים מצוינים, פרי־רוחו של העורך ועבודתם של שאר חכמי ישראל, שהחלו לעסוק במקצוע זה.

מצבו של לונץ היה דחוק מאד. את פרנסתו הדלה מצא לו מבית־הדפוס שיסד, ואת כל הימים והלילות הקדיש לעבודתו. העור הנפלא הזה התעמק כל־כך בחקר הארץ עד שנעשה המומחה היותר גדול במה שנוגע לארץ־ישראל ודברי־ימיה. לא היה דבר נעלם ממנו. הארץ כולה כספר פתוח היתה לפניו. נעים היה לפגוש את אברהם משה לונץ, כשהוא מטייל לו יחידי ופניו מלאים זוהר ועיניו הקמות כאילו מבריקות. ובשחוק תמים הוא מספר לך על־דבר רעיון חדש, שנולד זה עתה במחו ־בהיר, ועל־דבר ספר חדש, שיש בדעתו לחבר. מפליא היה המלומד העור הזה את כל יודעיו בבקיאותו הרבה והעצומה בכל מה שנוגע לחקירת הארץ ולתולדות הישוב. שבילי ארץ־ישראל, עריה, כפריה, מערותיה, מחבואיה וקבריה נהירין היו לפניו, וכל הקורות, שעברו עליהם מזמן חורבן הארץ עד היום הזה, ידועות היו לו.

בשנת תרנ"א, ימי העליה לארץ־ישראל בהמון, הוציא את ספרו „מורה דרך בארץ־ישראל וסוריא", שהוא מעין „בידיקיר" עברי, ובספרו זה היה לונץ לחזיון־פלאות בהיינו: עיר־עינים — והוא מורה דרך ומנהל לתיירים! שנים אחדות אחרי כן החל להוציא את „לוח ארץ־ישראל". הלוח הזה, שיצא במשך עשרים שנה רצופות, בזו אחר זו, אוצר בקרבו חומר רב לתולדות הישוב במצב התהוותו, מלא ידיעות שמושיות, מספרים מדויקים ומאמרים רבי־ענין על כל הנוגע להישוב החדש מראשית יצירתו עד השנים האחרונות.

עבודתו היותר חשובה של לונץ היא יסוד „אוצר ספרות ארץ־ישראל" — הוצאת כל הספרים, שנכתבו על־אדות ארץ־ישראל בכל הלשונות, בצירוף הקדמות והערות משלו. משל חכמים אחרים. רק ספרים אחדים מאוצר זה עלה בידו להוציא, והם מהיותר חשובים, שנכתבו בעברית במקצוע זה: „תבואות הארץ" לרבי יהוסף שווארץ, „כפתור ופרח" לאשתורי הפרחי, „המעמר") — וההוצאה של ה„תלמוד הירושלמי". ההוצאה האחרונה העסיקה את לבו של לונץ במשך חמש־עשרה השנים האחרונות. לתכלית זאת בקר את הביבליותיקאות היותר גדולות ברומי, אוכספורד ולונדון, ועבד הרבה לזקק וללבן את התלמוד הירושלמי משגיאותיו ומהסירוסים הרבים, שנפלו בהוצאות הקודמות, ולהוסיף לביאוריו הערות משלו. על ההוצאה הזאת עמל הרבה, ובכל־זאת לא הניח את ידו מעבוד עבודות אחרות ומהוצאת ספרים אחרים.

* * *

לונץ לא היה שקוע רק ב ה ע ב ר, כי־אם גם להוה היה שם את לבו. הוא לא היה חוקר יבש, המוצא ענין רק בארבע אמות החקירה בלבד, כי־אם לקח חלק והתענין בכל דבר וענין, שהועיל להתפתחות הישוב. הוא לא היה מהקובעים להם מקום מיוחד בעבודת הצבור בירושלים. צנוע ועניו היה ולא חפץ לעמוד בראש. כל היודע פרק בהענינים הפנימיים של ירושלים וה„פוליטיקה" של העסקנים הצבוריים לא זרה לו — זה ידע להעריך את טיבו של המנוח, עד כמה היה אסטניס ונקי־דעת, אשר במשך חמישים שנות שבתו בירושלים לא נמצא אף רבב קל על בגדיו... שמח היה תמיד בחלקו ומעולם לא התאונן על גורלו המר. מתוך עוני וצער היה עובד ועמל, מבלי נוח אף רגע. הוא הצטער רק בסתר אהלו על שאין בידו אמצעים חומריים לסיים את הבנין הגדול שהחל לבנות — הוצאת ה„ירושלמי" — וגם להמשיך את הוצאת כרכי „ירושלים". אבל מעולם לא בא בטרוניה עם הקהל. וכך הוסיף לעבוד ולשקוד על מחקריו ולהעשיר את ספרותנו עד הרגע האחרון.

* * *

„הידעתם הארץ?" — שאל „אחד־העם" במרירות לפני עשרים שנה, באחד מפרקי ה„ילקוט הקטן" שלו. — מה אנו יודעים מתכונות הארץ, מתולדותיה אחר החורבן, מקדמוניותיה שנתגלו והיכבות ומתגלות עתה על־ידי אחרים? חבת־ציון החדשה היא עתה כבת ט"ו, ולא מעט היא מספר חכמיה וסופריה בארץ ובחוץ־לארץ; ספרות שלמה כבר נבראה על ידה ועל־אודותיה, ספרות של מאמרים, ספרים, שירים, וכוחים, כתבי־פלסתר ועוד יעוד — ואף לא ספר אחד הגון על ידיעת הארץ וקדמוניותיה". — אחד היה המנוח, ש י ד ע את הארץ ידיעה ברורה ועמוקה, ולא רק „ספר אחד הגון" חבר, כי־אם העשיר את ספרותנו בעשרות ספרים ויצר לנו ספרות שלמה על־אודות הארץ.

אַקְלִימָהּ שֶׁל אֶרֶץ־יִשְׂרָאֵל בַּמְּקוֹרוֹת הָעִבְרִים הַקְּדוּמִים

מאת

ד"ר ישראל שפירא.

(המשך).

מיני המטר.

היסוד היותר חשוב של האקלים בארץ־ישראל הוא הגשם, הנקרא גם כן בשמות אחרים, כמו מטר, סגריר. התכונה המיוחדת של עונת הגשמים היא, שהסבה חלוק השנה לשתי העתות: ימות הגשמים וימות החמה. בירחי הקיץ השמים זכים וטהורים ושום טפת מים לא תנתך ממעלה. ירידת גשם בימי הקיץ הוא מעין דבר יוצא מגדר הטבע. כשנעתר אלהים לבקשת שמואל ונתן קולות ומטר בימי קציר החטים, המתחיל אחר הפסח ונגמר בשבועות, מן החצי השני של חודש ניסן עד החצי הראשון של סיון, הביט העם על זה כעל אות ומופת (שמואל א' י"ב, י"ז—י"ח). הגשם בימי הקציר הוא לא רק בלתי־רצוי, אלא יש בו כדי לכלות את הפירות. עצירת הגשמים הרגילה בירחי הקציר נחשבת לברכת־אלהים, למרות החום המיעף והחורב הקשה. החורב נמשך גם אחרי הקציר. כרגיל, אין עננים ואין מטר בחודש תמוז. וכשאירע, שהשמים נתקשרו בעבים בתקופת תמוז (חגיגה י"ד ע"ב), יחסו את המאורע הזה ליד אלהים, שהביאה את החזיון הבלתי־טבעי, כעונש לדורשים במעשה מרכבה. השמים הטהורים מתחילים להתקדר בעבים בחודש תשרי, כתום הקיץ. עם חג הסוכות מתחיל פרק גשמים (תוספתא סוכה ג', י"ח) — סימן לביאת החורף. „בחג (הסוכות) נדונין על המים" (משנה ר"ה פ"א, ב'). רבוי גשמים תלוי בזכיותיו של אדם, ולכן גזר־דין נמתח בחג הסוכות, שבו מתחילה עונת הגשם. אז יעלו אדים וערפלים מן הים ועבים קטנים נראים ברקיע השמים כמבשרים, כי עוד מעט ומימי האוקינוס ישקו את העולם (תענית ט' ע"ב).

אותות השמים האלה היו ידועים ליושבי הארץ. „כראותכם את הענן עולה במערב ואמרתם גשם בא וכן יהיה" (לוקס י"ב, נ"ד). וכלל היה במערבא: „נהור עננֵי זעירין מוהי, חשוך עננֵי סגיין מוהי" (תענית י' ע"א). קרבת הגשם היתה ניכרת גם באופן אחר. „סימן למטר פורחות עיבא קלישא תותי עיבא סמיכתא" (תענית ט' ע"ב). ואם ימלאו העבים גשם, על הארץ יריקו (קהלת י"א, ג'). ואלו הן הטפות הראשונות של המטר הראשון הנקרא יורה, היורד אחרי ימי החורב לרכך את האדמה ולרוות תלמיה. לזכר המאורע הטבעי הזה היו חוגגים ברוב פאר והדר שמחת בית השואבה [6].

מטרות היורה ירדו לפעמים עוד לפני חג הסוכות, בתחילת חודש תשרי [7], ובחג הסוכות היו מימיהם לפעמים כל־כך רבים ועצומים, עד שאי־אפשר היה לשבת בסוכה. מטעם זה התירו החכמים לבטל קיום מצוה זו [8], ולא רק כשהגשם היה שוטף, אלא אף אם ירד בהפסקות [9]. אולם, כנראה, היורה ירד בתשרי לעתים רחוקות. יש שאחר ובא בכסליו. בדרך כלל נקבע מועדו של היורה בחודש מרחשוון [10].

שלשה פרקים ליורה, המסומנים בתיר רביעה ראשונה, שניה ושלישית (תענית ו' ע"א), או בכירה בינונית ואפילה (תוספתא תענית א', ג'). כל רביעה היתה מדודה לפי שפעת מי הגשם, וסימנים נתנו להכיר מדת המים. „כמה ירדו גשמים ויהא בהן כדי רביעה, מלא כלי של שלשה טפחים, הברי רבי מאיר. ר' יהודה אומר: ראשונה טפח, שניה טפחיים ורביעה שלישית שלשה טפחים" (ירוש' ברכות פ"ט הלכה ב'; ירוש' תענית פ"א ה"ג). „ר' אבהו (אמורא ארץ־ישראלי) אמר: רביעה ראשונה — כדי שתרד בקרקע טפח, שניה — כדי לגוף בה פי חבית" (תענית ו' ע"ב). שלש הרביעות חלו בזמנים שונים בשנים שונות, מוקדם מעט או מאוחר מעט. אי־אפשר היה לכוון בדיוק מועדן הנכון של הרביעות. אך החכמים תקנו להן זמנים קבועים בעקב מנהגים ונימוסים ידועים, אף־על־פי שלפעמים עברו ללא מטר. באותם הזמנים, הנישאים שמות רביעה ראשונה, שניה ושלישית, היו מטרות היורה יורדים על־פי רוב, ומחולקות היו הדעות בקביעות הימים של הרביעות. ר' מאיר אומר: הבכירה בשלשה (למרחשון), הבינונית בשבעה, האפילה בשבעה עשר. ר' יהודה אומר: הבכירה בשבעה, הבינונית בשבעה עשר והאפילה בעשרים ושלשה. ר' יוסי אומר: הבכירה בשבעה עשר, הבינונית בעשרים ושלשה והאפילה בראש

[6] משנה סוכה פרק ה', א'—ה'. „אמר הקב"ה נסכו לפני מים בחג, כדי שיתברכו לכם גשמי שנה (ר"ה ט"ז ע"א).

[7] „זה תשרי ואותו הפרק זמן רביעה היתה וירדו גשמים" (ר"ה י"א ע"א).

[8] „כל שבעת הימים אדם עושה סוכתו קבע וביתו עראי; ירדו גשמים — מאימתי מותר לפנות? משתסרח המקפה" (משנה סוכה ב', ט').

[9] „היה אוכל בסוכה וירדו עליו גשמים ועמד והלך לו, אף־על־פי שפסקו גשמים אין מחייבין אותו לחזור אלא עד שיגמור" (סוכה כ"ט ע"א).

[10] ספרי דברים מ"ב: תענית ו' ע"א.

חדש כסלו (ירושלמי תענית פ״א ה״ג; תענית ו׳ ע״א). אולם כל הדעות שוות, כי אחת הרביעות חלה ביום השבעה עשר לחשון. „הגיע שבעה עשר במרחשון (לדעת ר׳ יוסי, הראשון לעונת הגשמים) ולא ירדו גשמים, התחילו היחידים (תלמידי החכמים) מתענין שלש תעניות... הגיע ר״ח כסלו (תחילת הרביעה השלישית, לדעת ר׳ יוסי) ולא ירדו גשמים, ב״ד גוזרין שלש תעניות על הצבור“ (משנה תענית פ״א, ד—ה׳). הריוח של שבעה ימים בין הרביעה הראשונה, שחלה ביום השבעה עשר, השניה, שחלה ביום העשרים ושלשה, והשלישית, שהיא בראש־חודש כסלו, מוכיח, כי הגשמים ירדו בעתם בהפסקות, ולא רצופים, זה אחר זה. כרגיל, יורד הגשם רק יומים או שלשה ימים בבת־אחת, כביר ועצום הוא ביחוד בלילה, אחרי כן יחדל, ויצאה השמש ממחבואה ובקויה החמים תאיר את הארץ מספר ימים. אולם אם הגשם יורד שבעה ימים בלי הרף, אז תשלבנה יחד שתי רביעות והיו לאחת[11].

כשכלים מטרות היורה בחודש כסליו וההפסקה של מספר ימים בהירים הבאה אחריהם, מתחילים לרדת הגשמים של החורף, תקיפים וחזקים[12]. גם הם יורדים בהפסקות. אחרי גשם שוטף יגיע יום בהיר. בתנ״ך נזכרים רק היורה והמלקוש, המטר הראשון והאחרון של השנה, אבל לא גשמי החורף, היורדים בינתים, יען כי היורה והמלקוש יותר חשובים לעובדי האדמה. הם משפיעים על הזרע והקציר. אולם גשמי החורף לא פחות חשובים למקומות רבים, וביחוד ליושבי ירושלים, כי הם ממלאים את הבורות בשפעת מימיהם הרבים וישקו את הארץ ויושביה. היחס של גשמי החורף אל הירחים, שבהם הם יורדים, מתואר בהרבה מבטאים בתלמוד, כמו: „טבא לשתא דטבת ארמלתא“ (תענית ו׳, ע״ב); „טבא לשתא דטבת מנוולתא“ (שם). „בר״ה לאילן[13] כבר יצאו רוב גשמי שנה כולה“ (ירוש׳ ר״ה פ״א הלכה ב׳). „בחמשה עשר בו (באדר) שלוחי בין דין יוצאין ותופרין את הבורות ואת השיחין ואת המערות ואת המקוואות ואת אמות המים“ (תוספתא שקלים א׳, ב׳).

בהגיע חודש ניסן, הוא חודש האביב, יחדלו גשמי החורף העזים; הם יפנו דרך לפני המלקוש, המסמן את התקופה האחרונה של עונת הגשמים. בשנה כתקונה יורד המלקוש בניסן (יואל ב׳, כ״ג; תענית ה׳ ע״א). המלקוש ממלא את התבואה בקשיה, יורד על המלילות ועל הקשין (תענית ו׳ ע״א). על־ידיו תהלפנה השבלים כח לשאת חומת ימי הקיץ הראשונים. אם לא יבוא בעתו, התבואה מעטה ורעה והיתה השנה שנת־בצורת. ולכן יחכה עובד האדמה לקראתו, ולברכת אלהים תחשב לו, אם ירד בעתו. ימי המלקוש הם רק ימים מעטים.

[11] „גשמים שירדו שבעת ימים זה אחר זה ולא פסקו יש בהן כדי רביעה שניה“ (תוספתא תענית א׳, ד׳). עיין גם כן תענית ו׳ ע״א לפי הנוסח המובה בדקדוקי סופרים של רי״מ רבינוביץ: „גשמים שירדו שבעת ימים בזה אחר זה ולא פסקו אני מונה בהן רביעה ראשונה ושניה או שניה ושלישית“.

[12] עיין עזרא י׳, ט׳—י״ג.

[13] באחד בשבט לדברי בית־שמאי, ובחמשה עשר לדברי בית־הלל (משנה ר״ה א׳, א׳).

בשנים כתיקונן עונת הגשמים תפסק עם המלקוש, וחג הפסח, החל בחמשה עשר לחודש ניסן, הוא הזמן שבו יפסקו הגשמים[14]. חודש ניסן איננו מרובה בגשמים. חודש האביב הוא חודש, שהוא כשר, לא חמה קשה ולא גשמים (מכילתא בוא פרשה ט״ז). החודש הזה נחשב להיותר יפה ונעים בחדשי השנה מפאת מזג־האויר. אירע אמנם, שגשמים ירדו בתחילת חודש אייר, אך זהו חזון יקר, ולא אירע שירדו אחרי החצי השני של אייר. בכלל חושבים את עונת הגשמים בארץ־ישראל מחודש תשרי עד אייר. ימות הגשמים עולים באופן זה על ימות הקיץ לפעמים בשני ירחים.

ירידת הגשמים בארץ־ישראל תלויה בנשיבת הרוחות. אבל עתות המטר אינן קבועות ומסוימות באופן שאפשר יהיה לקבוע מראש את היום שבו ירדו גשמים[15]. לפעמים ירד גשם בלילות, ובבוקר יטהרו השמים עד שלא ניכר כי היה. „מעשה בימי הורדוס שהיו גשמים יורדים בלילות, בשחרית זרחה חמה ונשבה הרוח ונתנגבה הארץ והפועלים יוצאים למלאכתם“ (ספרא ויקרא כ״ו, ד׳; תענית כ״ג ע״א). „ומעשה בימי שמעון בן שטח בימי שלמצו המלכה (כנראה, היא שלומית אלכסנדרה), שהיו גשמים יורדים מלילי שבת ללילי שבת“ (ספרא ויקרא, שם).

גבורת הגשם, כמותו ואריכותו היו קנה־מדה בשביל מזג־האויר הגשמי. כך אמרו בתלמוד: „נהילא מקמי מיטרא — אתי מיטרא, בתר מיטרא — פסיק מיטרא“ (תענית ט׳ ע״ב). על־פי זה עשו חלוק בגשמים עצמם, שירדו לצמחין אבל לא ירדו לאילן, לאילן ולא לצמחין, לזה ולזה, אבל לא לבורות, לשיחין ולמערות (משנה תענית, פ״ג, ב׳). מיטרא רזיא (חזק) לאילן וניחא (חלש) לפרי (תענית ג׳ ע״ב). גשמי בורות שיחין ומערות ירדו בשפיכותא (תענית י״ט ב׳) ובזעף, עד שכל טפה וטפה כמילוא פי חבית, ושיערו חכמים שאין טפה פחותה מלוג (תענית כ״ג ע״א). שעור החכמים אפשר שהוא מוגזם, אבל בזה אין כל ספק, כי בארץ־ישראל העתיקה ירדו גשמים עצומים וחזקים ושפעת מימיהם הרבים נגרו ארצה בעוז ובגבורה[16], כנחלים שוטפים מארובות השמים. מטרות־עוז כאלה באו על־פי רוב אחרי ימי חורב וציה[17], ולפעמים הטילו פחד ואימה על יושבי הארץ, כי בגבורתם הפילו כתלים, בתים וחומות (מתיא ז׳, כ״ה; תוספתא ב״מ י״א, ז׳). מטר שירד בזעף יבקע בארץ (מדרש תנחומא לדברים ל״ב). הארץ נעשית הלילה כבברה (בראשית רבה, פרשה פ״ב) ונסתהפו השדות. על־פי תנאיהם הטבעיים היו ההרים והגבעות שטופים ביותר. מזרם הרים ירטבו (איוב כ״ד, ח׳). ביתר עוז היה הגשם שוטף וסוחף מן ההרים אל

[14] „עד שיפסקו הגשמים — אסור עד לילי יום טוב הראשון של פסח“ (תוספתא נדרים ד׳, ז׳).

[15] „המטר הזה אי־אתה רואהו עד שבא“ (ספרי דברים י״ג ו׳).

[16] „מאי גבורות גשמים? — — מפני שיורדין בגבורה“ (תענית ב׳ ע״א).

[17] עיין מלכים א׳, י״ח; תענית כ״ג ע״א: מעשה בחוני המעגל.

תוך העמיקים יער פני הארץ, ומחמת החרדיות, שהן מי הגשמים הבאים מן המדרון (תוספתא מקוואות ד׳, י׳) היה העם בירושלים עולה להר הבית (תענית כ"ג ע"א), שהיא גבוה מאד, או היו נכנסין לתוך מערות (תוספתא נדה ח׳, ו׳), והיו להם המקומות האלה למחסה ולמסתור. תגבורת הגשמים ושפעת מימיהם בכחותיהם ההרסים העירו לפעמים פחד ויראה מפני מבול מים חדש[18]. אולם רבוי הגשמים לא נחשב עוד לברכה, אלא לקללה ולשבט אלהים ליסר את הארץ (תענית כ"ב ע"ב).

למחלקת הגשמים הגדולים יש להוסיף את השעירים והרביבים (דברים ל"ב, ב׳). בגבורתם וכמות מימיהם דומים הם אלו לאלו, וירידתם בזמנם היא סימן ברכה לצמח הארץ. השעירים יורדים על העשבים ומעלים אותם ומגדלים אותם ומפשפשין בהם כדי שלא יתליעו. הרביבים יורדים על עשבים ומעדנים אותם ומפנקים אותם ימנקים אותם ומפשפשין אותם ומפטמים אותם (ספרי דברים ש"ו).

רעים ומרים ליושבי הארץ הימים, שהגשמים לא ירדו בהם בעתם. „אם פסקו הגשמים בין גשם לגשם ארבעים יום מתריעין עליהם מפני שהיא מכת בצורת" (משנה תענית פ"ג, א׳). יש שיותר מארבעים יום יעברו ללא מטר, לרעת הארץ ויושביה. בימי עמוס נמנע הגשם בעוד שלשה חדשים לקציר (עמוס ד׳, ז׳), בעת שבשנה כתקונה מתחיל הגשם לרדת כששה חדשים לפני הקציר (בתשרי או מרחשון). אולם החורב יפגע לפעמים רק חלק הארץ ולא הארץ כולה. יש שחלקה אחת תמטר, וחלקה אשר לא תמטר תיבש (עמוס, שם). בימי חוני המעגל יצא רוב אדר ולא ירדו גשמים (תענית כ"ג ע"א). פעם עברה כל השנה כולה ולא ירדו גשמים (תענית י"ט ע"ב). בימי אחאב מלך ישראל נעצרו השמים ולא היה טל ומטר על פני האדמה כשלש שנים (מלכים א׳, י"ז, א׳; י"ח, א׳). שנות־בצורת היו חזון ידוע בספרות הקדומה, וכמעט מסכת שלמה של התלמוד, מסכת תענית, מוקדשה לימי הצום והתפלה, שהונהגו בשביל מעוט הגשמים. בימי החורב השמים והארץ ילבשו צורה אחרת. השמים משתכין כנחושת מלהוריד טל ומטר (תענית ח׳, ע"א). אע"פ שהשמים טעונים עננים, אין מורידים גשמים אפילו טפה אחת (ספרי דברים מ"ג). ובשעה שהשמים נעצרים מלהוריד טל ומטר דומה לאשה שמחבלת ואינה יולדת (תענית ח׳ ע"א). לרגלי החורב והציה האויר מתיבש ומתמלא אי־נקיון אבק ועפר יורדים (דברים כ"ח, כ"ד), הנחלים ייבשו (מלכים א׳ י"ז, ז׳) והאדם והבהמה והאדמה כולם יבלו מאין גשם (ירמיה י"ד; עמוס ד׳). ויותר שתארך עצירת הגשמים, היבלת ונפחתת הלחלוחית שבאויר והטל יחדל. בכלל ירידת הטל תלויה בירידת המטר, ולכן טל ומטר נזכרים ביחד[19].

---

[18] „כמדומין אנו, שאין גשמים יורדין אלא לאבד העולם" (תענית כ"ג ע"א).

[19] שמואל ב׳, א׳, כ"א; מלכים א׳, י"ז, א׳; ספרי דברים מ"ג.

(המשך יבוא).

בקורת ספרים

מאת

אב. גולדברג.

א.

לוח אחיעבר ערוך על־ידי שמעון גינצבורג, ד"ר ש. מ. מלמד וצבי שארפשטיין. הוצאת הסתדרות „אחיעבר". שנה ראשונה תרע"ח. ניו־יורק.

אלמלי היינו באים לדון על „לוח אחיעבר" רק על־פי חיצוניותו וכמותו ורק על־פי מספר סופריו, שהשתתפו בו, בודאי שלא היינו יכולים לבוא לידי מסקנה אחרת מזו: כי הלוח — ספר עבה־הכרס בעל חמש מאות עמודים, אשר כארבעים סופרים לקחו חלק בו, — הוא הופעה מרננת־לב ויש בו כדי לעודד את הנפש העברית, שעל־פי הרוב היא שרויה כאן בצער ורואה חלומות־בלהות על גורלה של התרבות העברית בעתיד בארץ זו. אין כל ספק, שהלוח הזה מראה בכל אופן על התרבות הכחות העבריים באמיריקה, שרבים מהם כבר התערו בה וקשרו את עתידם עם מולדתם החדשה הזאת, אשר אמצו להם, ועל האפשרות הממשית, שנתגלתה פה בעת האחרונה בשביל גידולה של הספרות העברית, לכל הפחות, במה שנוגע לאמצעים חמריים.

ואמנם לא לחנם העירו המבקרים שבעתונים היהודים מתוך לצון, כביכול, כי הוצאת „לוח" בשעה זו יש בה מעין קריאה ל„מלחמה", מעין מדידת־הכחות, מעין התראה כלפי מחנה ה„אידיישיסטים": הביטו־נא וראו, חלום חלמנו ויודעים אנו מהו, והרי זה מעשה־ידינו להתפאר, הנסיון הראשון והמשך יבוא!"

אולם, אם אין אנו מסתפקים בכמות בלבד וברשימת סופרים גדולה, ואם אין אנו יוצאים ידי חובת קריאה בעלעול הדפים, אלא אנו נגשים אל הספר הזה מתוך כובד־ראש וקוראים את הכתוב בו בעיון ומנסים גם לתת לעצמנו דין־וחשבון על טיב הספר וערכו, אז רגש־השמחה מתקרר וכמעט שמתנדף, ורגש אחר, רגש של מרירות ומפח־נפש, תוקף אותנו, כי, לדאבוננו, לקוי הספר הזה מאד וצלתו מרובה מחמתו.

אין כונתנו פה להאשים את מי שהוא, פחות מכל — את העורכים. יודע אני, מה קשה הוא גורלו של עורך עברי, ובפרט — של עורך עברי באמריקה. לא נעלם ממני, כי בנוגע להוצאת מאסף עברי, ובפרט מאסף רב הכמות והגונים, העורכים הם כאן בבחינת „תבן אין ניתן לעבדיך ולבנים אומרים לנו עשו", לפי שאין ה„שפע" בחומר ספרותי גדול פה ביותר, ולא תמיד אפשר לו לעורך האסטנים לבור ולבחור כחפץ לבו, וסוף־סוף הלא הוצאה זו היתה בחזקת נסיון ראשון; ואף־על־פי־כן העובדה בעינה עומדת: הספר יצא פגום ומסורס, והפרוץ מרובה בו על העומד.

אמנם יש למצוא בלוח זה כמה מאמרים לא־רעים ומועילים, מאמרים שיש להם ערך שמושי, ספורים

ושירים, עדית וזבירית, והמאסף עושה רושם כספר מלא וגדוש; ועם כל זה, לכשתעיין בו תמצא, כי בכללו אין הקובץ הזה, הנושא עליו את השם „לוח", ראוי לשמו כלל. העיקר חסר ממנו. אין זה לוח, כלומר: ספר הטבוע בחותם הזמן שבו יצא, ומחובר אל הקרקע, מקום גידולו, הדן על מאורעות־החיים, שבאו לידי גלוי במשך יציאתו לאויר העולם, ועל השאלות המנסרות בעולמנו, אלא קובץ תלוש, תלוי על בלימה, נשמה ערטילאית, ספר רב־הענפים והסר־השרשים, מחרוזות של „מאמרים", מהם טובים ומהם רעים, שיכלו להדפס ולהתפרסם בכל שנה ובכל מקום, לא דוקא בשעת תרע"ה, שנת תקוה, ירת גדולות ונצורות, אשר לא שערון אבותינו.

בוא וראה: השנה האחרונה, שנת ה„לוח", היתה שנת מאורעות כבירים, שיש להם ערך עולמי בחיי העמים ובחיינו; בשנה זו התחוללה מהפכה, שאין דוגמתה בקורות העולם, ברוסיה, מקום מושב ראשו ורובו של עמנו; בשנה זו הכריזה הממשלה הבריטית על קיום לאומנו ועל צדקת שאיפותינו בארצנו והבטיחה לעזור ולתמוך בידנו להגשים את משאת־נפשנו, חלום שנות אלפים, ואחריה החרו־החזיקו שאר הממשלות בעלות הברית; ולא זו בלבד, אלא גם בעלי „הצד שכנגד", כלומר, הראדיקאלים והסוציאליסטים למיניהם, למן מפלגת הפועלים בבריטניה ועד אגודת הפועלים בארצות הברית ובאירופה ה„אינטרנאציונאל" באירופה, הכירו גלוי ביושר דרישותנו על ארץ־ישראל; — ומכל אלה המאורעות לא נשמע אף הד רחוק, אף בת־קול רפה בדפי ה„לוח".

ועוד זאת: בשנה זו נעשה נסיון לקבוץ סכום של עשרה מיליונים לטובת נגועי המלחמה, והנסיון עלה יפה במקצת, ובודאי שיש להמאורע הזה איזה ערך בחיינו, ובודאי שכדאית היא העובדה הזאת להרשם ב„לוח" ולשמש חומר למומחים בפרשה זו לבארה וללבנה מכל צדדיה; — אבל לשוא תבקשו ב„לוח" אף רמז לענין זה, שהעסיק במשך השנים האחרונות את לבם של כמה וכמה מהעתונאים והעסקנים הצבוריים ברחוב־היהודים!

והנה אחד מן הדברים, שהרעיש את עולמנו הישיבה על שמריו עד היסוד והכניס זרם דם חי ורותח בעצמות היבשות של ההמונים היהודים בארץ הזאת, הוא בודאי תנועת „הקונגרס היהודי", אשר בבחירותיו השתתפו יותר מארבע מאות אלף איש ואשה, ואשר היתה באמת הדימונסטראציה היותר נהדרה לרעיון הלאומי, עד שרבים מן המתנבאים במחנני החלו לדבר ראמות על־דבר העתקת „המרכז הרוחני" מרוסיה לאמריקה. והנה אף־על־פי שהתנועה הזאת נחנקה — או „נדהתה" — בעצב נצנוצה על־ידי רוכבי העם ו„מנהיגיו", — אין זו נותנת עדיין ידים ל„לוח" לעבור בשתיקה, ללא סקירה כל־שהיא, וללא בקורת כל־שהיא, על החזיון הלאומי הנהדר הזה, המיוחד במינו, שהורתו ולידתו היו על אדמת אמריקה!

מענין הוא הדבר, כי לשאלות החיים לא נקדש ב„לוח" פרק מיוחד, כמו, למשל, להמחקר, לספרות היפה וכו'. כנראה, במתכוין דלגו העורכים על סעיף שלם, הסעיף היותר עיקרי בהוצאת קובץ ממין זה, קובץ שהזמן גורם, כפי ששמו מוכיח עליו.

אבל לא זה הכל. כי הנה כשם שיש להתאונן על החסר בספר, כך יש להתאונן על הנמצא בו. אבאר את דברי: איני דן פה על טיב החומר כשהוא לעצמו, על ערכו של כל מאמר ומאמר, — את זאת אעשה להלן; אלא מתכוין אני ליחס המדה והקצב שבעריכת המאמרים, למה שקוראים פרופורציה והארמוניה. הספר עושה רושם כאילו העורכים, מבלי חקור הרבה, נתנו בו כל מה שקבלו מאת המחברים, והמחברים שלחו להעורכים כל מה שהיה מוכן תחת ידם באותו הרגע. והיות הימים לילקוטם הנקרא „לוח", ובאופן זה תפסו העורכים את המרובה ממין אחד, ומהמין השני — או שתפסו את המועט, או שלא תפסו כלום.

נקח לדוגמה את מחלקת המחקר: במחלקה זו אנו מוצאים ארבעה מאמרים בנוגע לארץ־ישראל (דרך אגב: לא לארץ־ישראל ההיא ולתסבוכת השאלות הנוגעות לתחיתה ולהתישבותה) — ארבעה מאמרים, העוסקים בשאלות העבר של ארץ־ישראל, של הסטאטיקה שלה. המאמרים האלה, כשהם לעצמם, אולי טובים הם, וכל אחד מהם היה ראוי לבוא לפני הקהל, ואף בקובץ ב„לוח" זה; אבל ארבעה מאמרים השייכים לסוג אחד במחלקה אחת, המכילה לא יותר משמונה מאמרים, וכי לא יד „המקרה" היתה בהם, שקבצתם יחד? סוף־סוף הרי „לוח אחיעבר" אינו כ„לוחות ארץ־ישראל" של לונץ, כלומר: קובץ המוקדש ברובו לחקירת הארץ!

כהסרון פרופורציה ושלנות בעריכה וגדישת־הסאה יש לחשוב גם את זאת, שבמחלקת המחקר הנזכר נכנסו שני מאמרים, שנושא־ענינם היא השירה: השירה העממית בשפה הערבית והשירה האבאנגארדית בעברית -- שני מאמרים מסוג אחד, ששניהם זרים ורחוקים מהתכלית, ושתופסים מקום רב בחלק זה לא לפי ערך הפרופורציה. בחלק הספרות היפה ניתן מקום רק לשירים יפים, ואף לא למאמר בקורת אחד; ולא זו בלבד, אלא שאין בו אף מאמר אחד, שישמש הערכה לאלה הגדולים, בוני ספרותנו החדשה, שנפטרו בעת האחרונה, כמנדלי, שלום־עליכם ופרץ, שכל אחד ואחד מהם קבע לו מדור מיוחד בספרותנו. בשנה הזאת מלאו חמש עשרה שנה מיום שז. שניאור, זה „שמשון" של שירתנו הצעירה, פרסם את שירו הראשון, שהיה מעין קול מבשר לשפעת כח־הנעורים שבאה לספרותנו בהיסח־הדעת; בשנים האחרונות האלה יצא גם קובץ שיריו הגדול של משוררנו זה; אבל ב„לוח אחיעבר" לא תמצאו אף מאמר קטן לכבודו של שניאור או לכבוד יובלו של ביאליק, שהשפעתם ניכרת כל־כך בכמה מהשירים, שנתפרסמו בחלק־ספרות זה.

יש ב„לוח" חלק שלם, הנושא עליו שם רשימות, שבצורה זו אין לו מקום במאסף כזה כלל.

הרשימות הללו, העוסקות בשאלות נכבדות מאד, כמו

שאלות ההסתדרות העברית באמריקה, אגודת המורים העברים וחיי האגודות העבריות, צנומות הן עד למאד ונותנות לנו מושג כהה וקלוש מכל אלה הדברים.

אָמנם ההסתדרות העברית צעירה עוד לימים ומעשיה מועטים, אבל הרי כמה נסיונות נעשו פה, כדי לסדר את העבודה העברית, כדי ליצור לה אורגאן כולל, והנסיונות לא הצליחו, ובידאי שיש טעם לדבר, ובודאי שישנן סבות חשובות, המעכבות בעד התפתחותה של התנועה העברית; והרי על רשימה כזו להראות על הצעדים הראשונים, שלא הובילו אל המטרה, ועל הצעד האחרון, שהצליח קצת, שהוא כעין „גולת־הכותרת" להנסיונות הראשונים, ולציין את אופן העבודה, כפי שהיא באה לידי גלוי עכשיו, ואת התכניות, שעתידות להתגשם בעתיד הקרוב. ואולם הרשימה הזאת אשר לפנינו ב„לוח" אינה אומרת כלום ואינה מבארת כלום. פוגשים אָנו ברשימות מעין אלו בעתון יומי באחורי הגליון, אבל בקובץ חשוב, שתעודתו לשמש בתור Reference Book לא תכירנה מקומה.

והוא הדין בנוגע לרשימה, המוקדשת לאגודת המורים. הסקירה הזאת דלה וצנומה היא יותר מדאי. הסופר מבטיח אותנו, כי „כל מי שמצוי אצל אגודת המורים ויודע את ההרפתקאות שעברו עליה ואת המכשולים, יודה ויכיר, כי גם המעשים המעטים שנעשו ע"י היו יותר מכפי כחותיה". נניח שכך הוא. אבל ה„לוח" הזה נועד לא רק לאלה המצויים אצל המורים העברים, היודעים מעצמם על־דבר ההרפתקאות המדוברות, אלא בשביל הקהל הגדול, הרוצה לדעת מה היו ההרפתקאות האלה ומה הוא טיבן? מרשימה קלה זו, כמות שהיא, יש להכיר, כי הסופר נאמן הוא באגודת המורים ויודע את כל מוצאיה ומבואיה; ואם כן, עוד יותר יש להתפלא, למה הסתפק בסקירה מרפרפת, נוגעת ואינה נוגעת, צמצם במקום שיש להרחיב את הדבור? ואָכן יש להצטער, כי ה„לוח", הנותן מקום רחב למאמר על־דבר החנוך העברי בארץ זו בחלק השמושי שלו, לא הכנים לתוכו מאמר יותר מקיף על הסתדרות־המורים, שהיא במובן ידוע קוטב שאלת החנוך, כי באין המורים החניך מאין ימצא?

על־דבר ערך המאמרים — במאמר הבא.

חֲדָשׁוֹת וּמְאֹרָעוֹת

— בועידה הכללית של הכנסיה הנוצרית, הקרואה „פרוטסטאנט עפיסקיפאל טשורטש" בוואשינגטון, נתקבלה ריזולוציה לתמוך בשאיפותיהם הראשיות של היהודים לכונן מקלט־בית בארץ־ישראל. ריזולוציה דומה לזו נתקבלה גם על־ידי ועד מיוחד של חברת הכמרים באמריקה.

— הועד הזמני לעניני הציוניות קבל טלגראמה מאת יהודי רומיניה בבקשה לפנות אל הנשיא ווילסון, שישתדל בהשפעתו להעביר את הגזירה, שהפרלאמנט הרומיני מתכוון לגזור על היהודים. הגזירה אומרת, כי רק מי שאבותיו נולדו ברומיניה יכול להחשב לאזרח. מן היהודים יבצר הדבר להוכיח, כי אבותיהם נולדו בארץ, משום שמפקד כללי לא היה שם קודם שנת 1886. הגזירה המוצעת מוסיפה עוד, כי שווי־זכויות ינתן רק ליהודים, שהיו מגויסים במלחמה הזאת. משמע, שאלפי היהודים, שנשתחררו מעבודת־הצבא מחמת פגימה גופנית, לא יהיו נהנים מן הזכויות האלה.

בטלגראמה כתוב, בתוך שאר הדברים, גם זאת: „חובה מוטלת על כל הארצות והמדינות התרבותיות להשפיע על רומיניה, שתתן לכל אזרחיה את הזכויות האנושיות היסודיות, ושתאפשר את יהודיה, שאינם נתיני ארץ אחרת, להחשב בתור אזרחים".

— מגיעות הנה שמועות רעות על הפורעניות והתלאות, שבאו להיהודים בביסאראביה מיטעה שהממשלה הרומינית שמה את משטרה בארץ ההיא. „אגודת היהודים מביסאראביה" שבאמריקה החליטה לאחוז בתחבולות, כדי להקל את מצבם הקשה של אחינו אלה, הנרדפים עכשיו כל־כך מאת ממשלת רומיניה. האגודה אומרת לקרוא בעוד ימים מספר אספת־עם רבה, שאליה יוזמנו צירים מניו־יורק ומחוצה לה, וגם באי־כח היהודים הרומיניים ישתתפו בה. האספה תדון בדבר האמצעים והדרכים, שאפשר בהם להושיע את היהודים הסובלים בביסאראביה. האגודה עתידה להגיש להנשיא ווילסון תזכיר מפורט על־דבר סבלות אחינו שם.

— בקופנהאגן מכינים לדפוס ספר גדול על־דבר פולניה, שבו תבואר בפרוטרוט ומכל צד שאלת־היהודים בארץ ההיא. בספר הזה, הערוך על־ידי ד"ר מ. ב ר נ ד ר, משתתפים כמה יהודים מיומרים, מדינאיים, עסקנים צבוריים, מנהיגי מפלגות יהודיות בפולניה ואנשי־שם אחרים. מלבד פרקים מיוחדים בדבר ההיסטוריה, המצב הכלכלי, החברתי, המדיני והתרבותי של היהודים הפולניים, ביחוד בשנים האחרונות שלפני המלחמה ובשעת המלחמה גופה, — עוד ימצא בספר חומר רב של ספירות, תעודות, לקוטי־היהים, פקודות, החיטות ועוד. הספר יופיע בשפות אחדות.

— בגלל פטורי־הגיוס של הצבא הרוסי אחזה „החברה לתרבות מלאכה בקרב היהודים" ביחד עם „הסתדרות החיילים היהודים" באמצעים הנחוצים, כדי להושיט עזרה כלכלית לחיילים היהודים השבים ולשבויים. תכלית זו יפתחו לשכות־עבודה, בתי־ספר למלאכה, שעורים וכיוצא באלו.

— מאודיסה באה ידיעה, כי מ. מ. אוסישקין נעשה שם מנהיגה של הקהלה היהודית. בין הענינים, הנתונים ברשותו, נמצאת גם ההגנה העצמית. ששה צירים יהודים מן ההנהגה העירונית עוזרים על־יד אוסישקין.

— גוטניק, סוחר יהודי ועסקן צבורי מפורסם מאודיסה, נתמנה בתור שר־המסחר באוקראינה.

— העתון היומי הזארגוני באודיסה „אונזער לעבען" נמכר מיד מוציאו שאול הוכברג למפלגת „פועלי־ציון" באודיסה. המפלגה שלמה בעד העתון, דפוסו ומכשיריו סכום של חצי מיליון רובל. העתון מופיע עכשיו בתור כלי־בטוי לפועלי־ציון ושמו: „דאס נייע לעבען".

— האשכנזים מפיצים באוקראינה משטמה ליהודים. הם שסו

את המוני־העם לעשות את הפרעות, שהתחוללו שם בזמן האחרון. כמו כן משתדלים האשכנזים להרוס את מעמדם הכלכלי של היהודים בארץ ההיא. סוחרים אשכנזיים תפסו עתה בידם את כל מסחר־התבואה, שנמצא עד עתה בידי היהודים. גם בשאר מקצועות המסחר מתחרים האשכנזים ביהודים, והממשלה האשכנזית תומכת בראשונים ומשתדלת בכל כח לעקור את המסחר היהודי מאוקראינה.

השלטון האשכנזי באוקראינה בטל את החלטת ה„ראדה" הקודמת להרשות ליהודים לפתוח בית־מדרש למורים, שאידיש תשמש בה בתור שפת הוראה.

— קהלת היהודים בפטרוגראד יצאה במחאה עזה נגד מעשי־האכזריות, שנעשים ליהודים בנפות, שנכבשו על־ידי הגרמנים והאוו־סטריים, ובביסאראביה, שעברה לרשות רומיניה. המחאה מאשימה את הגרמנים, שהם עוררו את האכרים לעשות את הפרעות ביהודים.

— המלומד הגדול והסופר העברי הידוע פרופ. צ. ה. חיות נבחר לרב־כולל בווינה במקומו של המנוח ד"ר גידימאן. פרופ. צ. ה. חיות הוא יהודי לאומי וציוני בנגוד אל הרב הקודם, שהיה מערער על הלאומיות היהודית. בחירה זו מעידה על שנויי־הרוחות לטובה בקרב אחינו המערביים בווינה.

— נתקבלו פה ידיעות, כי זאב זאבוטינסקי, מיסד הגדוד העברי הראשון, הגיע לירושלים ונפגש שם בכבוד רב. בהשתדלותו נתחזקה שם מאד התנועה לשם הגדוד. רבים מבני הארץ, ביניהם טובי המשכילים והסופרים, נספחו אל הגדוד. אחד מן המתנדבים הראשונים הוא הסופר העברי הידוע ש. בן־ציון.

מודיעים גם כן, כי נוסד בארץ־ישראל גדוד של נשים, שתצאנה להלחם אף הן בעד גאולת ארצנו. עלמות יהודיות למאות כבר נכנסו אל הגדוד הזה, והממשלה האנגלית נתנה הסכמתה, בהשתדלות זאבוטינסקי, לדבר הזה.

פרופ. חיים וויצמאן ספר בנאומיו, שנאם בירושלים, ביפו ובשאר ערים, על־דבר ההתלהבות הגדולה, השוררת באמריקה לשם הגדוד העברי, ובזה הוסיף עוז לתנועת הגדוד בארץ־ישראל.

רעיון הגדוד בעד ארץ־ישראל הקיף את בני־הנעורים היהודים בכל ארצות־הפזור. עד עתה נתקבלו ידיעות בדבר יסוד גדודים עברים בארגנטינה, באפריקה, באויסטראליה וברוסיה.

באמריקה מתגברת ההתלהבות בעד הגדוד העברי מיום ליום. כמעט בכל עיר, שיהודים נחתים שם, מסתדרות קבוצות של מתנדבים. בניו־יורק גופה חזקה התנועה ביחוד. אספות־עם באולמים ובחוצות נערכות בכל יום. בין המתנדבים אל הגדוד בזמן האחרון נמנה גם העורך־דין גרשון אורוניץ מדיטרויט, שהוא אחד ממנהיגי „פועלי־ציון" ו„אגודת הפועלים היהודים הלאומיים" („אידישער נאציאנאלער ארבייטער פערבאנד").

לכבוד הקבוצה החמישית, שיצאה בשבוע הזה, נערכה ביום ב', 27 במאי, תהלוכה נהדרה ברחובות השכונה המזרחית של ניו־יורק. בתהלוכה השתתפו הטירונים וחברות „מגן־דוד האדום", לבושות שמלות לבנות, שמגן־דוד אדום רקום עליהן. התהלוכה עשתה רושם עז ועמוק מאד על היהודים, ובכל מקום שעברה נפגשה בתרועות־התלהבות. באותו יום בערב נערך משתה מפואר באולם ביטהובן על־ידי חברת המשחקים היהודים. במשתה השתתפו הטירונים העברים, חברות „מגן־דוד האדום", באי־כח העתונות ועוד. היושב־ראש היה יוסף בארונדס. התרוממות־הרוחות הגיעה למעלה־ראש. אלף דולאר נאספו באותו מעמד בשביל „מגן־דוד האדום".

— תנועה רבה נתעוררה על־ידי „מפלגת העם האשכנזי", כי תאחז הממשלה האשכנזית באמצעים, כדי לחסום את גבולותיה הישנים של גרמניה בפני היהודים מפולניה, קורלנדיה וליטה.

ידיעה אחרת מוסיפה, כי הממשלה האשכנזית הוציאה כבר פקודה, שלא להניח את היהודים לבוא בגבולותיה.

— היהודים ברוסיה סרבו לקבל את תכניתה של ממשלת הבול־שיביקים ליסד מועצה („סובייט"), שתשגיח על עניני ישראל. כונת הממשלה היתה להנהיג את שיטת המועצות בחיי היהודים ולרכוש בזה את דעת־הקהל היהודית בעד טכסיסי הבולשיביקים. התכנית הזאת כשלה, והממשלה הוכרחה לבטלה לגמרה.

— העובדה, כי המיניסטריון החדש באוקראינה, בכרוזו הרשמי, לא גלה את דעתו לטובת אבטונומיה לאומית להיהודים, כפי שהובטח הדבר מצד הממשלה הקודמת, — העובדה הזאת עוררה בקרב היהודים באוקראינה התנגדות עצומה לממשלה החדשה, ביחוד, משעה שזו בטלה את המיניסטריון לעניני ישראל.

היהודים באוקראינה מתיחסים בשנאה לגרמניה, מפני שזו מנהיגה טכסים, שכונתם לעורר תנועת „פוגרומים" ולשית איבה בין היהודים ובין האכרים, כדי להסב את תשומת־לבם של האחרונים מעל הליכותיהם הפרועות של הכובשים.

הַתְּנוּעָה הַלְּאֻמִּית

מלאכות מהנדסים לארץ־ישראל.

אחד מן המעשים לקומם את ישוב ארץ־ישראל, שידונו בהם בועידה הציונית בפיטסבורג בסוף חודש יוני, יהיה דבר משלוח מלאכות מהנדסים מאמריקה לארץ־ישראל. במלאכות הזאת ישתתפו חברים מ„אגודת המהנדסים הציוניים", שנוסדה בועידה הציונית בבאלטימור, יוני 1917.

בין התכניות, שאגודה זו מכינה בעד ארץ־ישראל, הן גם אלה:

א) גיגית (ריזירבואר) למופת בשביל מושבה בת חמש מאות איש. הדבר הזה יש בכחו לפתח את אדמת הציה, אם בכל ישוב וישוב יוסד מניע־מים מיוחד בפני עצמו.

ב) תחנות לנסיונות במיני הצמחים השונים.

ג) רכבות באויר. אמצעי קל לעבור את עמק הירדן, ובזה למנוע הוצאות מרובות לבנות מסילת־ברזל דרך העמק או לבנות גשר על העמק.

ד) חמרי־בנין שיש להשיג בארץ־ישראל.

ה) מכון מימי־חשמלי. הכונה היא לנצל את כח מפלי־המים בירדן לתכליות שונות.

ו) מכון לעשית מלט.

ז) חרושת כלים לשימור מזונות ובית־מקרה.

ח) מכון לעשית קרח.

ט) מכון לגבוש חמרים כימיים לשם תמציות שונות.

י) מכון לעיבוד חמרים ומחצבים שונים מים־המלח.

יא) מכון לחרושת סוכר.

יב) בית־אריגה מודרני.

יג) בית־טויה לצמר־גפן ולפשתן.

יד) עגלות למשא.

„אגודת המהנדסים הציוניים" מונה כמאה חברים וארבעים וארבעה עוזרים. האגודה העמידה ועד מיוחד, שעבד תכנית מפורטת להוציא בעברית סדרה שיטתית של ספרי־למוד מדעיים, כתובים ביד מומחים.

שונות

חגיגה עברית באפריקה.

העתונים האנגליים־היהודיים, שהגיעו מאפריקה, מודיעים על חגיגה עברית נהדרה, שנערכה בעיר יוהאנסבורג, ביום 24 בפברואר, על־ידי אגודת „ישראל הצעיר". האולם היה מלא מפה אל פה קהל גדול ונלהב, שלא היתה דוגמתו בעיר ההיא עד עתה. אחרי שירים והקראות שונים עשו חברי הסניף להתעמלות, כשהם לבושים לבן ותכלת, תרגילים שונים. כל הפקודות היו בעברית. אז הציגו את המחזה „חנה שבעת בניה" בכשרון רב. הרב הכולל, הסופר העברי ד"ר י. ל. לנדא („הילל בן שכ"ר"), נאם נאום עברי, שבו עורר את הנאספים לצאת אל העם ולספר לו על־דבר תחית שפתנו ורוחנו הלאומי. היו גם נגינות וזמירות קלאסיות בתרגום עברי.

הנשף העברי הזה השאיר אחריו רושם נמרץ בין היהודים ביוהא־ניסבורג, שהרגש הציוני ודעת הלשון העברית התחזקו ביניהם בזמן האחרון.

* * *

חגיגה עברית בווינה.

ב„הצפירה" היוצאת בווארשה אנו קוראים את הידיעה הזאת:

אם כבר אפשר לשער מקודם על־דבר האפשרויות הרבות של התנועה העברית בווינה, הנה הוכיחה החגיגה העברית ביום י"ז באדר בבוקר, בבית „הבימה הווינאית החדשה", כי התפתחותה של התנועה הזאת גדולה עוד יותר מכפי שאפשר היה לחזות מראש. החגיגה נערכה על־ידי אגודת „התחיה" וה„התאגדות לשפה ולספרות העברית". אל החגיגה בא קהל גדול מבין השדרות הגבוהות של הצבור היהודי בווינה. בין הבאים היו רבים מיושבי הרובע המערבי, שעד היום לא נראו פניהם בחגיגה יהודית.

החגיגה התחילה בשירים עברים יפים, שהושרו על־ידי חברי האגודות „תכלת ולבן" וה„שומרים". אחרי השירים נשא הסופר העברי ד"ר יהושע טהון מקראקוי נאום מצוין ומלא תוכן עשיר על־דבר השפה העברית ותחיתה. הוא הראה על החשיבות הכבירה של שפה לאומית בחיי העם ועל הקשר האמיץ שיש בין העם והשפה. השפה מאגדת לא רק את חברי העם, כי־אם גם את הדורות הרבים ומנחילה את אוצרות העבר ואת כח היצירה העממי לדורות הבאים. בסוף נאומו הראה הנואם על אותות התחיה של השפה העברית ועל המקום, שהיא תופסת כבר עכשיו בתור שפה לאומית, ההולכת ונעשית שפה מדוברת. אחר כך הזכיר את הד"ר צלינוב ואת עבודתו לטובת העם. הנאספים כבדו את זכר המנהיג המנוח בקימה.

אחרי הנאום הציגו מחזה עברי בשם „החשמונאים הקטנים". כל המשתתפים במחזה מלאו את תפקידיהם באופן היותר מוצלח ועשו רושם חזק על הנאספים.

באותו יום בערב נערך משתה נהדר לכבוד ד"ר טהון בקהל מסובין. לא רק צעירים עברים, המתרכזים מסביב לדגל התחיה, השתתפו בנשף זה, כי־אם גם באי־כחו של הדור הישן. את נאום הברכה הראשון על הכוס נשא בשם „התחיה" ד"ר בארון, שהודיע בסוף דבריו, כי האגודה מנתה את ד"ר טהון לחבר נכבד שלה. דברו אחרי כן באי־כחו של אגודת ה„שומרים" והמורים וגם הסופרים העברים: הפרופ. ש. קרויס, ד"ר א. קאמינקה, הדוצנט ד"ר טורציגר, וכן ד"ר זונא ואחרים. ד"ר טהון השיב בתודה על הנאומים. בין האורחים, שהשתתפו במשתה זה, היה גם העסקן הציוני ה. פארבשטיין מווארשה.

אברהם משה לונץ.

בירושלים נפטר, בשנת הששים וארבע לחייו, החוקר והסופר העברי אברהם משה לונץ.

עוד בילדותו בא לירושלים ובה קבל את חנוכו. אף־על־פי שנתעור עוד בדמי־חייו, אף־על־פי־כן שקד על עבודת חקירת ארץ־ישראל והספרות העברית. כעשרים שנה רצופות הוציא וערך „לוח ארץ־ישראל", ושנים רבות הוציא את המאסף המדעי „ירושלים", והוא בעצמו השתתף שם במאמרים חשובים. זולתם הוציא עוד כפרי שמוש ומדע שונים. בחמש־עשרה שנותיו האחרונות היה עוסק בהוצאת תלמוד ירושלמי עם פירוש חדש. המנוח היה מומחה גדול בתולדותיה ובגיאוגראפיה של ארץ־ישראל, והביא ברכה מרובה במקצוע זה. הוא היה כמו כן חבר ותיק ב„ועד־הלשון" שבירושלים.

שלום לעפרו!

* * *

חנוכת בית־הספר הלאומי בניו־יורק.

חנוכת בית־הספר הלאומי ב־206 איסט ברודוויי תוחג כל השבוע, החל ביום א', שנים ביוני, וכלה ביום א', תשעה ביוני. כל ערב יש לו תכנית מיוחדה וגון מיוחד. ביום הראשון יהיה נשף ההורים, ביום השני — נשף התלמידות, ביום השלישי — נשף עברי, ביום הרביעי — נשף לצעירים וצעירות, ביום החמישי — נשף ציוני, במוצאי־שבת — נשף מוסיקאי, ביום א' — מסיבת חברים.

כחות זמרתיים וספרותיים חשובים ישתתפו בנשפים האלה. בין הנואמים נמצאים השופט א. רוזאלסקי, יוסף בארונדס, צ. ה. מאסליאנ־סקי, אב. גולדברג, פרופ. נחום סלושץ, ד"ר ש. מ. מלמד, פרופ. ישראל פרידלנדר ועוד.

הכניסה לכל הנשפים חפשית — על־פי כרטיסים, הניתנים חנם באולם בית־הספר, 206 מזרח ברודוויי.

* * *

מחיי האגודות.

— בשתי האספות האחרונות של הסתדרות „אחיעבר", ניו־יורק, דנו החברים ב„לוח־אחיעבר". ניתן דין־וחשבון מפורט מאת ההנהגה והמערכת. היו וכוחים ודברי־בקורת על הלוח. ל„לוח־אחיעבר" שנה שנית, תרע"ט, נבחרו לעורכים החברים: ראובן בריינין, אב. גולדברג ומ. ליפסון. לחברי ועד ההנהגה נבחרו: ש. זליגסון, מ. גיימאן, ש. עפשטיין, א. רבינוביץ, א. שפייזהנדלר וק. נ. שפר.

אספת־החברים הבאה תהיה במוצאי־שבת, 8 ביוני, באולם „הכנסת־אורחים", 229 איסט־ברודוויי. ענינים חשובים עומדים על הפרק. החברים חייבים לבוא. אורחים רצויים.

„דער בעסטער מאָנומענט וועט זיין פאַר מיר, אַז מע וועט לייענען מיינע ווערק“... (פון שלום־עליכם'ס צוואה).

שאפט איך איין

אַלע ווערק פון

שלום עליכם

ביז אַהער ערשיענען:

ערשטע סעריע:

ערשטער באַנד: — פון כתריליעווקע (נייע ערצעהלונגען פון דעם לעבען פון כתריליעווקער לייט).

צווייטער באַנד: — פון פסח ביז פסח (יום־טוב־דיגע ערצעהלונגען, בילדער און פעליטאָנען).

דריטער באַנד: — מעשיות און פאַנטאַזיעס אמת'ע און „אויסגעטראַכטע“ מעשיות).

פיערטער באַנד: — דראַמאַטישע שריפטען (אַן אויסוואַהל פון די בעסטע דראַמאַטישע שריפטען פון שלום־עליכם).

צווייטע סעריע:

פינפטער באַנד: — גאַנץ טביה דער מילכיגער אַלע מעשיות פון טביה דעם מילכיגען, אויך גאָר די לעצטע, וואָס זיינען נאָך ניט געדרוקט געוועןן).

זעקסטער באַנד: — קליינע מענשעלעך (די בעריהמטע לייט פון דעם בעריהמטען כתריליעווקע, אַלע צוזאַמענגענומען אין איין בוך און אַ סך פון זיי שטאַרק איבערגעמאַכט פון שלום־עליכם).

זיעבעטער באַנד: — אין שטורם (אַ ראָמאַן אין צוויי טייל, בעוואוסט פריהער אַלס „דער מבול“, אומגעשריבען אין גאַנצען פון שלום־עליכם אין די לעצטע יאָהרען).

שלום־עליכם

צו אונזערע סובסקרייבער

די צווייטע סעריע פון „אַלע ווערק פון שלום־עליכם“ איז שוין פאַרטיג און וועט צוגעשיקט ווערען צו אונזערע סובסקרייבער אין די נעקסטע צוויי וואָכען.

אַכטער באַנד: — מעשיות פאַר אידישע קינדער. ערשטעס בוך. (מעשיות פונ'ם לעבען פון אידישע קינדער און פון אידישע בהמות און עופות, וואָס שלום־עליכם האָט דערצעהלט פאַר אידישע קינדער).

עס דרוקט זיך און וועט ערשיינען אין אָקטאָבער 1918:

דריטע סעריע:

נייענטער באַנד: — מעשיות פאַר אידישע קינדער. צווייטעס בוך. (אַלע יום־טוב'דיגע מעשיות, וואָס שלום־עליכם האָט דערצעהלט פון אידישע קינדער פאַר אידישע קינדער).

צעהנטער באַנד: — מנחם מענדעל (די בעריהמטע בריעף פון מנחם־מענדעל אין יעהופעץ צו זיין ווייב שיינע־שיינדעל אין כתריליעווקע, און פון שיינע־שיינדעל אין כתריליעווקע צו איהר מאַן מנחם־מענדעל אין יעהופעץ).

עלפטער באַנד: — אידישע ראָמאַנען (צוויי בעוואוסטע ראָמאַנען פון שלום־עליכם: „סענדער בלאַנק“ און „סטעמפעניו“).

צוועלפטער באַנד: — זומער־לעבען (גרויסע און קליינע בעשרייבונגען, ווי אַזוי אידען פערברענגען זומער־צייט אין יעהופיץ און דער סביבה, פראַוועז „גלות דאַטשע“ און פאָהרען קיין אויסלאַנד אין די וואַרעמע בעדער).

פרייז פאַר די 12 בענדער:

פאָלקס־אויסגאַבע 15 דאָלאַר; לוקסוס־אויסגאַבע 18 דאָלאַר.

דורך סובסקריפּשאָן:

פאָלקס־אויסגאַבע 9 דאָלאַר; לוקסוס־אויסגאַבע 15 דאָלאַר.

די יעניגע סובסקרייבערס אונזערע, וואָס האָבען נאָך ניט אַריינגעשיקט די לעצטע איינצאָהלונג, זענען געבעטען עס צו טהון גלייך, בכדי עס זאָל זיי ניט אויסקומען צו וואַרטען אויף זייערע ביכער ביז עס וועט ערשיינען אַ צווייטע אויפלאַגע.

נאָך אויסקינפטע זיך צו ווענדען:

SHOLOM-ALEICHEM FOLKS-FUND, 31 UNION SQ., NEW YORK, N. Y.

Lifshitz Print, 217 E. Broadway, cor. Clinton St.